Гъатхэпэм и 8-р ЦӀыхубзхэм я дунейпсо махуэщ

ФИФӀ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ӀЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКӀУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКӀ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

№23 (24.305) • 2022 гъэм гъатхэпэм (мартым) и 4, мэрем • Тхьэмахуэм щэ къыдокӀ • И уасэр зы тумэнщ • adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Ӏэтащхьэ КӀуэкӀуэ Казбек ЦӀыхубзхэм я дунейпсо махуэм теухуа и хъуэхъу

Къэбэрдей-Балъкъэрым и цӀыхубз лъапӀэхэ!

Сынывохъуэхъу къэблэгъа махуэшхуэмкӀэ - ЦӀыхубзхэм я дунейпсо махуэмкӀэ!

А махуэм дэ дызэкъуегъэувэ, цӀыхубз-анэм, гъащӀэм Ӏэпэгъуу щыдиӀэ бзылъхугъэм, унагъуэ жьэгум и хъумакӀуэм пщӀэшхуэрэ фӀыщӀэ инрэ яхуэтщӀын папщӀэ. Фэ фи фӀыгъэ куэд хэлъщ дэ нэхъ къарууфӀэ дызэрыхъум, ехъулӀэныгъэщӀэхэр зыӀэрыдгъэхьэным дызэрыхущӀэкъум.

Фэ щӀэгъэкъуэн фыкъызэрытхуэхъум, къывбгъэдэкӀ гу щабагъэм, быным фызэрелӀалӀэм, унагъуэм зэрызыщӀэвгъакъуэм, абы и зэӀузэпэщыгъэр егъэфӀэкӀуэным и Ӏуэху зэрызефхуэм - а псоми фӀыщӀэ ин къалэжь. Абыхэм къадэкӀуэу ехъулӀэныгъэхэр щывиӀэщ фызыпэрыт ӀэнатӀэхэм. ДигукӀи ди псэкӀи догушхуэ щэнхабзэм, щӀэныгъэм, спортым, егъэджэныгъэм, къэрал къулыкъущӀапӀэхэмрэ жылагъуэ гъащӀэмрэ зэфӀэкӀ инхэр къызэрыщывгъэлъагъуэм.

ФӀыщӀэ хэха яхузощӀ медицинэ ӀэнатӀэм пэрыт бзылъхугъэхэм. Уз зэрыцӀалэ лӀэужьыгъуэщӀэм хэкур щызэщӀиубыда лъэхъэнэ хьэлъэм фэ фхулъокӀ фи къалэнхэр къызыхуэтыншэу, гушхуэ фиӀэу, Ӏэзагъ ин вбгъэдэлъу вгъэзэщӀэну, цӀыху гъащӀэр узыфэ хьэлъэм къыӀэщӀэхыным фыхущӀэкъуу, зэхэщӀыкӀ фиӀэу сымаджэм фыбгъэдэту.

Ди цӀыхубз лъапӀэхэм си гуапэу сынывохъуэхъу узыншагъэ быдэ, зэӀузэпэщыгъэ, насып фиӀэу фыпсэуну.

Гъатхэ, гуапагъэ, гулъытэ

Ди къэралми дунейм и нэгъуэщӀ щӀыпӀэхэми щагъэлъапӀэ цӀыхубэм я гум, я псэм къехуэбылӀэ махуэшхуэ дахэр - Гъатхэпэм и 8-р.

ДУНЕЙМ и щӀэрэщӀэгъуэр, гъащӀэм и ӀэфӀыпӀэр псоми захригъащӀэрэ цӀыхубзхэр дапщэщи гулъытэ хэха зэрыхуэныкъуэмрэ ар зэрыхуэщӀыпхъэмрэ куэдым ягу къигъэкӀыжу апхуэдэщ а махуэр. ЦӀыхубзхэм я дунейпсо махуэшхуэр. ЕпщыкӀубгъуанэ лӀэщӀыгъуэм икухэм махуэгъэпсым япэу къыхагъэбелджылыкӀа а махуэшхуэм политикэ мыхьэнэ иӀами, нобэ ар гуапагъэм, гулъытэм, лъагъуныгъэм я нэщэнэ дахэу аращ.

Тхыдэ дэфтэрхэм къызэрыхэщыжымкӀэ, Урысейм Гъатхэпэм и 8-р япэ дыдэу щыщагъэлъэпӀар 1913 гъэращ. ИужькӀэ абы къыщытрагъэзар Совет властыр зэрыуврэ илъэс зыбжанэ дэкӀа нэужьщ. 1921 гъэм Бзылъхугъэхэм я коммунист конференц иным къыщащта унафэхэм ящыщт Гъатхэпэм и 8-р ди къэралым илъэс къэс щыгъэлъэпӀэныр. ЦӀыхубэм мыхьэнэшхуэ ирату, жылагъуэм Ӏэтауэ щагъэлъапӀэ махуэшхуэр 1966 гъэм зыгъэпсэхугъуэ махуэу ягъэуващ. Абы теухуа Унафэ щхьэхуэ къищтащ СССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и Президиумым. «ЦӀыхубз псоми я махуэ» хъуащ ар икӀи иджырей гуфӀэгъуэ шыфэлӀыфэхэр къищтащ, ипэкӀэ иӀа политикэ мыхьэнэр щӀэкӀри.

Лъэпкъ Зэкъуэтхэм я Зэгухьэныгъэми (ООН) гулъытэшхуэ хуещӀ ЦӀыхубзхэм я дунейпсо махуэшхуэр гъэлъэпӀэным. Абы и жэрдэмкӀэ къэрал куэдым зыбжанэрэ щрагъэкӀуэкӀащ Бзылъхугъэхэм я илъэс, цӀыхубзымрэ абы и унагъуэмрэ я гъащӀэр, псэукӀэр ирагъэфӀэкӀуэн мурадкӀэ, властыр зыӀэщӀэлъхэм абы гулъытэ хэха хурагъэщӀын папщӀэ.

ЗэрытщӀэщи, сыт хуэдэ лъэхъэни цӀыхубзым и къалэн нэхъыщхьэ дыдэу щытыр унагъуэм и гупсэу, быным я анэу щытынырщ, абыхэм гъэсэныгъэ екӀу яхилъхьэнырщ. Ар бзылъхугъэхэм къахуиуха лъапӀэныгъэ инщ икӀи унафэщӀхэм абыкӀэ сыт и лъэныкъуэкӀи зыщӀагъакъуэ унэгуащэхэм, анэ быныфӀэхэм. Иужьрей лъэхъэнэм ди къэралым гулъытэ хэха щегъуэт анагъэм пщӀэ хуэщӀыным, унагъуэр гъэбыдэным хуэгъэпса Ӏуэхухэм. Ар бын зыпӀ анэхэм ящыщ дэтхэнэми зыхищӀащ, псом хуэмыдэу, коронавирус уз зэрыцӀалэр къызэрыунэху лъандэрэ блэкӀа илъэсхэм. Быныр пӀынымкӀэ къэрал дэӀэпыкъуныгъэ зымыгъуэта зы ани искъым ди хэкум.

Къыпхуэмылъытэным хуэдизу инщ бзылъхугъэм и зэфӀэкӀыр, акъылыр иджырей зэманым здынэсар. ГъащӀэм и фӀыгъуэ нэхъыщхьэ дыдэхэм: жьэгу пащхьэм, анагъэм, быным - епха къалэнхэм къадэкӀуэу, иджырей цӀыхубзхэр лъоӀэсыф икӀи хэлъхьэныгъэ ин хуащӀыф политикэм, экономикэм, щэнхабзэм дежкӀэ мыхьэнэшхуэ зиӀэ ӀэнатӀэхэм, къулыкъу лъагэхэр ехъулӀэныгъэ пылъу зэрахьэф. Ди мащӀэкъым унагъуэри лэжьыгъэ ӀэнатӀэри екӀуу зэдэзыхь бзылъхугъэ щыпкъэхэр.

ГъащӀэр псэ къабзагъэкӀэ, щыпкъагъэкӀэ, дахагъэкӀэ, гуапагъэкӀэ, ӀэфӀыгъэкӀэ зыгъэнщӀ бзылъхугъэ псоми - анэхэм, пхъухэм, шыпхъухэм, щхьэгъусэхэм - дохъуэхъу Гъатхэпэм и 8-мкӀэ. Фи щхьэкӀэ, фи унагъуэкӀэ насып фиӀэну, фи хъуэпсапӀэхэр нахуапӀэ хъуну, фи Ӏыхьлыхэмрэ благъэхэмрэ сыт щыгъуи фи гъусэрэ я гулъытэ фыщымыщӀэу фыпсэуну Тхьэм жиӀэ!

КЪАРДЭН Маритэ.

IэнатIэхэм я Iуэху зыIутыр щызрагъащIэ

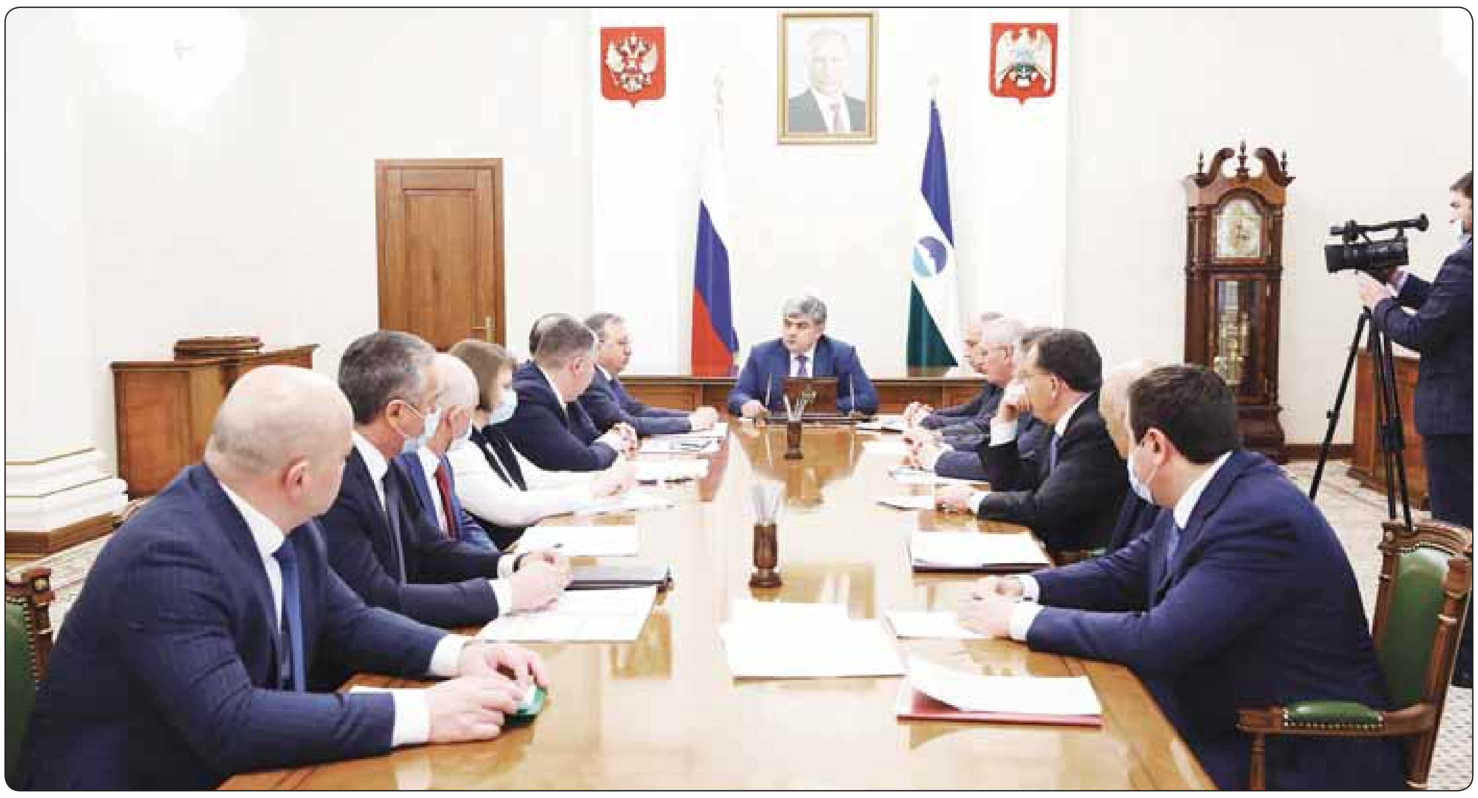

КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек иригъэкIуэкIащ республикэм щыIэ социально-экономикэ щытыкIэм теухуа зи чэзу зэIущIэ. Абы хэтащ КъБР-м и Правительствэм и УнафэщI Мусуков Алий, республикэм и Iэтащхьэм и Администрацэм и УнафэщI Къуэдзокъуэ Мухьэмэд, КъБР-м щыIэ федеральнэ инспектор нэхъыщхьэ Мэкъуауэ Тимур, министрхэр.

РЕСПУБЛИКЭМ и Iэтащхьэм зэIущIэр къыщызэIуихым яхуэгузэващ Къэбэрдей-Балъкъэрым щыщ, Донбассым къыщхьэщыжыным хуэгъэзауэ ирагъэкIуэкI Iуэху щхьэхуэм хэту я къалэн ягъэзащIэу хэкIуэда, дээм къулыкъу щызыщIэ щIалиплIым я унагъуэхэм икIи къэхъуар егъэлеяуэ и жагъуэ зэрыхъуар жиIащ. ЗэIущIэм хэтхэр хэкIуэдахэм дакъикъэкIэ щыму яхуэщыгъуащ. **КIуэкIуэ Казбек** пщэрылъ ящищIащ дээм къулыкъу щызыщIэ щIалэхэм я унагъуэхэм сыт и лъэныкъуэкIи дэIэпыкъуэгъу яхуэхъуну.

ЩIыналъэм и унафэщIым жиIащ Къэбэрдей-Балъкъэрым гуманитар дэIэпыкъуныгъэкIэ Донецк, Луганск цIыхубэ республикэхэм щекIуэкI гузэвэгъуэхэм зи щхьэр къыхэзыха цIыхухэм зэрызащIигъэкъуэнур. Дон Iус Ростов ягъэкIуэнущ етIуанэ автомашинэр, ерыскъыхэмрэ нэхъ зыхуэныкъуэну хьэпшыпхэмрэ илъу.

- Санкцэхэр нэхъ ткIий мэхъу. Къэралыр апхуэдэ щытыкIэ зэрихуэнур, щыналъэхэми абы къытхуихьынур гурыIуэгъуэт. Урысейм и Президентым Iэ щIидзащ США-м, нэгъуэщI къэралхэм жагъуэгъу щытыкIэ къызэрытхуаIэм къыхэкIыу экономикэ Iэмал щхьэхуэхэр къэгъэсэбэпэным теухуа унафэм. Къэралым и Правительствэм санкцэхэм пэщIэтынымкIэ оперативнэ штаб къызэригъэпэщащ икIи Урысей Федерацэм и цIыхухэр, хьэрычэтыщIэ Iуэхухэр дэIыгъынымкIэ лэжьыгъэ пыухыкIахэр яубзыху. КъыпэубыдыныгъэхэрижДы зыхуэгъэзар цIыху щхьэхуэхэракъым, атIэ къэралым щыпсэу псоми зэран яхуэхъунущ. Абы къыхэкIыу икIэщIыпIэкIэ щытыкIэр зыхуэдэр зэпкърытхыу, щыналъэм и экономикэр къэмытIэсхьэным хуэунэтIа хэкIыпIэхэр къэдгъуэтын хуейщ. Шэч хэмылъу, дыщIэгузэвэн Iуэхум хэлъщ, - жиIащ КIуэкIуэ Казбек.

АдэкIэ зэIущIэм щытепсэлъыхьащ коронавирус узыфэ зэрыщIалэм зыщиубгъу лъэхъэнэм узыншагъэр хъумэнымкIэ IэнатIэм и лэжьыгъэр къызэрызэгъэпэщам. КъБР-м узыншагъэр хъумэнымкIэ и министр **Къалэбатэ Рустам** къыхигъэщащ узыфэ зэрыщIалэр зыпкърыт сымаджэхэр нэхъ мащIэ зэрыхъур. Абы зэрыжиIэмкIэ, иужьрей тхьэмахуэм ар процент 36-кIэ ехуэхащ, госпиталхэм ягъэгъуэлъхэм, «ДэIэпыкъуэгъу псынщIэр» къызэрыраджэм я бжыгъэри фIыуэ нэхъ мащIэ хъуащ. Мы зэманым узыфэ зэрыщIалэм щеIэзэ госпиталхэм гъуэлъыпIэ 780-рэ щIэтщ, абыхэм ящыщу яубыдар 651-рщ. Реанимацэхэм сымаджэ 76-рэ щIэлъщ. Амбулаторэ кIэлъыплъыныгъэм щIэтщ цIыху мини 7-м нэблагъэ. Мы илъэсым и мазитIым къриубыдэу хущхъуэкIэ къызэрагъэпэщащ коронавирус узыфэ зэрыщIалэр япкърыту унэм зыщызыгъэхъужа сымаджэ мин 22-м щIигъу. Республикэм эпидемие щытыкIэр нэхъыфI зэрыщыхъуам къыхэкIыу, КъБР-м Узыншагъэр хъумэнымкIэ и министерствэм зэман гъунэгъум къриубыдэу зэхуищIыжынущ Налшык къалэ клиникэ сымаджэщ №1-м узыфэ зэрыщIалэ шыналъэм щеIэзэ госпиталыр, апхуэдэуи нэгъуэщI узыфэхэр зиIэ сымаджэхэм нэхъ хуиту кIэлъыплъын щIадзэжынущ.

КIуэкIуэ Казбек къыхуриджащ хущхъуэр къэщэхуным ткIийуэ кIэлъыплъыну, псом хуэмыдэу лыых узыфэр зиIэ сымаджэхэр зыхуэныкъуэм гулъытэ нэхъ хуащIыну. Блэкlа илъэсым и кlэм щIыналъэм и Iэтащхьэм и унафэкIэ республикэ бюджетым къыхэкIыу а Iуэхум сом мелуан 600 хухахащ. Къалэбатэ Рустам зэрыжиIамкIэ, зыхуэныкъуэ хущхъуэхэр къащэху, абыхэм ящыщ зы Iыхьэ медицинэ IуэхущIапIэхэм яIэрыхьащ. Апхуэдэу абы къыхигъэщащ, препаратхэм ящыщ зыкъом фармацевт IуэхущIапIэхэм зэрыщамыгъуэтыр, хэкIыпIэхэр къалъыхъуэу УФ-м Узыншагъэр хъумэнымкIэ и министерствэм, къищынэмыщIауэ, хущхъуэхэр къыщIэзыгъэкIхэмрэ ахэр зезыгъакIуэхэмрэ зэрызэпащIар. Аптекэхэр хущхъуэкIэ къызэрызэгъэпэщам и гугъу щищIым, министрым жиIащ а Iуэхур тэмэму зэрызэтеублар.

КIуэкIуэ Казбек къыхигъэщащ иужьрей махуэхэм республикэм и цIыхухэр урысей банкхэм санкцэхэм зэран къахуэхъункIэ щыIэ шынагъуэхэм зэригъэгузавэр. **Мусуков Алий** жиIащ цIыхухэм ныжджэру банкхэм щаIэ ахъшэ хэлъхьэныгъэхэр къызэрыхахыжым теухуауэ щыIэ зэрыхьэзэрийр социальнэ напэкIуэцIхэм къыщрахьэкI хъыбар нэпцIхэм къызэрашар, иджыпсту ар нэхъ мащIэ зэрыхъуар. «Дэтхэнэми банкым къыхахыжыну къагъэлъэгъуа ахъшэр яIэрыхьэжащ», - къыхигъэщащ абы.

- Экономикэ щытыкIэр щызэIыхьэ, санкцэ унафэхэр къыщежьэ лъэхъэнэхэм валютэхэм епха Iуэхухэр ебгъэкIуэкI, уи мылъкумкIэ шэсыпIэ уихьэ хъунукъым. ЛъапIэу къэпщэху валютэр, къэралым щытыкIэр зэпIэзэрыт щыхъужмэ, пудыбзэ хъужынущ. Гужьеигъуэм зебгъэубыд хъунукъым. Урысей Федерацэм нобэ иIэ дыщэ гъэтIылъыгъэм къэралым Iэмал къритынущ илъэс зыбжанэкIэ и финанс системэр зэпIэзэрыту екIуэкIыну, - жиIащ КIуэкIуэ Казбек.

Республикэм и бээрхэм къыщекIуэкI Iуэхухэми щытепсэлъыхьащ зэIущIэм. Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм промышленностымкIэ, энергетикэмрэ сату IуэхухэмкIэ и министр **Iэхъуэбэч Щамил** и гугъу ищIащ абы щекIуэкI уасэхэр зыхуэдэм махуэкъэс зэрыкIэлъыплъым. ИджыпстукIэ хьэпшыпхэри ерыскъыхэкIхэри зэпэубыдакъым, уасэхэри егъэлеяуэ дэуеякъым. Ауэ министрым къызэригъэлъэгъуамкIэ, Краснодар, Ставрополь крайхэм щыщу зыдэлажьэ хьэрычэтыщIэхэм хъыбар кърагъэщIащ я хьэпшыпхэм я уасэхэм хэхъуэнкIэ зэрыхъунум теухуауэ. Iэхъуэбэч Щамил жиIащ ФАС-мрэ МВД-мрэ я лIыкIуэхэр хэту уасэхэм кIэлъыплъ штаб къызэрагъэпэщар. Хабзэм къемызэгъыу уасэр дэзыгъэуейхэм яхуэгъэзауэ штабым иIэ хуитыныгъэм тещIыхьауэ унафэ пыухыкIахэр ищIынущ.

КъБР-м и Iэтащхьэм пщэрылъ ящищIащ ткIийуэ а Iуэхум кIэлъыплъыну, псом япэрауэ, ерыскъыхэкIхэмрэ япэу зыхуэныкъуэ хьэпшыпхэмрэ я уасэр къемызэгъыу дэмыгъэуеиным.

- Хамэ къэрал ахъшэхэр зэрыхэхъуэм папщIэ цIыхухэм зэуэ техникэхэр къащэхун щIадзащ - я мылъкур абы халъхьэу. Ар захуагъэкъым. Азиатхэм къыщIагъэкIахэр щыIэщ, абыхэм я техникэхэр куэду къытIэрохьэ. Апхуэдэ хьэпшыпхэр зэщIэпщэхуэныр Iэмалыншагъэкъым, - жиIащ КIуэкIуэ Казбек.

ЩIыналъэм и унафэщIым Iуэхугъуэ нэхъыщхьэу я нэIэ зытетын хуейуэ къыхигъэщащ ерыскъыпхъэ шынагъуэншагъэр, псом хуэмыдэу мэкъумэш хозяйствэм и лъэныкъуэкIэ.

- Мэкъумэш хозяйствэм щылажьэхэм дэIэпыкъуэгъу дазэрыхуэхъуфыну Iэмал псори къэгъэсэбэпын хуейщ, - къыхигъэщащ КIуэкIуэ Казбек. - Абы и лъэныкъуэкIэ дыщогугъ къэрал къулыкъущIэхэм унафэ пыухыкIахэр къащтэну. Гъатхасэ Iуэхухэр къызэпымыудыным ди къару псори етхьэлIапхъэщ.

КъБР-м мэкъумэш хозяйствэмкIэ и министр **Сыжажэ Хьэсэн** зэрыжиIамкIэ, Iуэхур ткIийуэ я нэIэм щIэтщ, министерствэм, агропромышленнэ комплексхэм, щIыналъэ администрацэхэм, а унэтIыныгъэмкIэ щыIэ щIэныгъэ IуэхущIапIэхэм я лIыкIуэхэр зыхэт оперативнэ штаб къызэрагъэпэщащ. Мы зэманым бжыхьэсэ къэкIыгъэхэм щыгъэпшэр щIалъхьэ, гъатхасэми щIадзащ. ЖылэкIэ ирикъуу къызэгъэпэщащ, ахэр щыIэ мардэхэм тету нэхъапэкIэ зэрагъэпэщат. КъэкIыгъэхэр зэрытхъумэн, дазэрыкIэлъыплъын IэмалхэмкIи дыкъэзылъахъэ щыIэкъым.

- Дэтхэнэ метр зэбгъузэнатIэми зыгуэр хэсауэ щытыпхъэщ. Зыгуэрым жылэ иримыкъуауэ, нэгъуэщIым щыгъэпшэр зэримыгъэпэщыфауэ псалъэмакъхэм хуэдэ щыIэн хуейкъым. Санкцэхэм емылъытауэ, мэкъумэшхэкIыу нэхъыбэ къыщIэдгъэкIыныр ди къалэнщ, - жиIащ щIыналъэм и Iэтащхьэм.

Лъэпкъ проектхэр гъэзэщIа зэрыхъум и гугъу щищIым, КIуэкIуэ Казбек хэкъузауэ къыхигъэщащ къэрал пщэрылъхэр псори гъэзэщIауэ зэрыщытыпхъэр. КъБР-м транспортымрэ гъуэгу хозяйствэмкIэ и министр **ДыщэкI Аслъэн** жиIащ мы илъэсым гъуэгу ухуэныгъэхэм сом мелярди 3,9-рэ зэрыхухахар. Псори зэхэту республикэм объект 60-м лэжьыгъэхэр щекIуэкIынущ - ар гъуэгу километри 170-рэ мэхъу. ЩIыналъэ мыхьэнэ зиIэ гъуэгухэр зэгъэпэщыжыным сом мелуан 850-м нэблагъэ хухахащ, а Iуэхум хуэунэтIауэ апхуэдиз мылъку иджы япэу къаIэрыхьэу араш.

КъБР-м и Iэтащхьэм и унафэкIэ республикэм и къалэ цIыкIухэми дэIэпыкъуныгъэ ягъуэтынущ. Тэрч, Май къалэхэм я уэрам нэхъыщхьэхэр, лъэс зекIуапIэхэр, гъуэгу зэпрыкIыпIэхэр зэрагъэпэщыжынущ. КъыкIэлъыкIуэ илъэсхэм апхуэдэ лэжьыгъэхэм къыщыпащэнущ республикэм и адрей къалэ цIыкIухэми.

КъБР-м ухуэныгъэмрэ псэупIэ-коммунальнэ хозяйствэмкIэ и министр **Бэрбэч Алим** тепсэлъыхьащ лъэпкъ проектхэм хэту ирагъэкIуэкI ухуэныгъэ, зэгъэпэщыжыныгъэ лэжьыгъэхэм. Абы къызэрыхигъэщамкIэ, курыт еджапIэу 7, социальнэ объект зэхуэмыдэхэр яухуэну къапэщылъщ. «НэхъапэкIэ едгъэжьа лэжьыгъэхэр зэрыдубзыхуам тету йокIуэкI, - къыхигъэщащ министрым, - ауэ шынагъуэ щыIэщ ухуэныгъэм етхьэлIэну языныкъуэхэр тэмэму дымыгъуэтынкIэ».

- Экономикэм къыщыхъу дэтхэнэ зы зэхъуэкIыныгъэми псынщIэу гу лъыттэн, псоми хэкIыпIэ къыхуэдгъуэтын хуейщ. Экономикэм, егъэджэныгъэм, узыншагъэр хъумэн IэнатIэм, щIыналъэ мыхьэнэ зиIэ адрей унэтIыныгъэхэми зэпыуныгъэ гуэри къыщыдгъэхъу хъунукъым. Ди экономикэр нэхъ зэпIэзэрыту къэнэнущ, сыт щхьэкIэ жыпIэмэ, дэ диIэщ мэкъумэш хозяйствэр, туризмэр, къищынэмыщIауэ, проект куэдыр зэрыдгъэзэщIэн мылъку бюджетым щыхэхащ. Дызэрылэжьам хуэдэу адэкIи едгъэкIуэкIынущ, ди Iуэхур нэхъыфI щыхъу IэнатIэхэри диIэу, - жиIащ КIуэкIуэ Казбек.

ЩХЬЭЩЭМЫЩI Изэ.

Жылагъуэ • Щэнхабзэ

И дуней тетыкIэмкIэ щапхъэ

Бзылъхугъэм гъащIэм щигъэзащIэ мыхьэнэм и инагъыр къыпхуэмылъытэным хуэдизщ. ТхакIуэ дапщэ тетхыхьами, усакIуэ дапщэм усэбзэ дахэкIэ къаIуэтами, иджыри нэсу жаIэфауэ къыщIэкIынкъым цIыхубзым и уасэмрэ и пщIэмрэ. ИтIани, куэд къызэщIиубыдэу IутIыж Борис жиIэфауэ къысщохъу мыр: «ЦIыхубзыр ар цIыху тхьэпэлъытэщ, КхъэзыгъэщIыфу къигъэщIащ». Ар шэч къызытумыхьэжынщ.

ИДЖЫПСТУ дызыхэпсэукI зэманым цIыхубзым политикэм щигъэзащIэ къалэным зэрызиубгъуар умыгъэщIэгъуэн плъэкIыркъым. Я нэхъ акъылыфIэ цIыхухъум бгъурыту цIыхубзми къэрал унафэ ищIыфынущ. Куэдым я щапхъэр и щыхьэтщ политикэ гъащIэм и сыт хуэдэ лъэныкъуэми Iэзагъэрэ акъыл жанагъэрэ цIыхубзым къызэрыщигъэлъэгъуар. Ди къэралым куэду щолажьэ бзылъхугъэ-сенаторхэр, бзылъхугъэ-депутатхэр, бзылъхугъэ-министрхэр.

Сэ и гугъу фхуэсщIыну сыхуейщ щIэныгъэрэ IэщIагъэрэ зэригъэгъуэту балигъ гъащIэм зэрыхэбакъуэрэ и сэбэпынагъ къэралым, хэкум иригъэкIыу жыджэру лажьэ Астэжь Франческэ Япон и пхъум. Франческэ Къэрэшей-Шэрджэс Республикэм и Iэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я Администрацэм и унафэщIым и къуэдзэщ, КъШР-м и Iэтащхьэмрэ Правительствэмрэ ДокументхэмкIэ къызэгъэпэщыныгъэ ипщIэ управленэм и унафэщIщ.

Зыпэрыт къулыкъур зэрыгугъум, зэрыиным емылъытауэ, Франческэ зиужь ихьэ псор тыншу зригъэхъулIэфу, Iуэхуу зыпэрыхьэр зыхуей хуэзэу къызэригъэпэщыфу апхуэдэщ. Абы папщIэ бгъэдэлъын хуей псомкIи Тхьэр къыхуэупсащ бзылъхугъэ къызэрымыкIуэм. Ар гупсысэ куу зиIэ цIыху зэпIэзэрытщ, зи псалъэр ялъытэ IэщIагъэлI гумызагъэщ, политикэм, нэгъуэщI куэдым фIыуэ хэзыщIыкI цIыху жыжьэаплъэщ.

Франческэ къыщалъхуар Къэрэшей-Шэрджэсми ди къэралми щыцIэрыIуэ Беслъэней къуажэращ. Къыщыхьуа унагъуэри жылэм пщIэ зыхуащIт. Абы и адэ Уэхьутэ Япон Бэвыкъуэ и къуэр (1933-2005) илъэс 30-кIэ къуажэ Советым и унафэщIу лэжьащ. И анэшхуэ Хухуэ къуажэ псом щыцIэрыIуэт, абы хуэдэу адыгэ хабзэм фIыуэ хэзыщIыкI нэхъыжь жылэм дэмысауэ яIуэтэж. Нанэ Iущым и къуэщI ирипIыкIа Франчески нобэ бгъэдэлъ лъапIэныгъэ псори абы къритауэ жыпIэ хъунущ. И анэ ФатIимэ медицинэм и лэжьакIуэти, зыщIипIыкIар цIыхугъэмрэ гумащIагъэмрэт. Арагъэнщ ар зыгуэр хуэныкъуэ цIыхум дэIэпыкъуну сыт щыгъуи щIэхъэзырыр.

Парт школ нэхъыщхьэм щеджа и адэм тхылъыр и Iэпэгъути, Франческэ зэрыцIыкIурэ тхылъым гу хуищIат. Школым щыщIэсым, ирагъэдж псом къыдэкIуэу, тхылъ куэд щIиджыкIащ пщащэм. Ар къиуха нэужь, хамэ къэрал щэнхабзэхэмрэ бзэхэмрэ хуэнэхъуеиншэти, Псыхуабэ дэт Хамэ къэралыбзэхэмкIэ педагогикэ институтым щIэтIысхьащ. Къиуха нэужь, зэрылажьэм хуэдэурэ адэкIи еджащ. 2003 гъэм абы къиухащ Управленэм-кIэ, бизнесымрэ правэмкIэ Псыхуабэ дэт институтыр. Абы иужькIэ УФ-м и Президентым деж щыIэ Къэрал къулыкъущIапIэхэмкIэ урысей академием и щIэныгъэм щыхигъэхъуащ. ПравэмкIэ Саратов къэрал академием Iэзагъэр щыхагъахъуэ курсхэр къыщиухащ. А зэманым къриубыдэу лэжьыгъэ IэнатIэ зыбжанэ зэрихъуэкIащ. 2010 гъэ лъандэрэ Къэрэшей-Шэрджэс Республикэм и Iэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я Администрацэм и унафэщIым и къуэдзэщ, КъШР-м и Iэтащхьэмрэ Правительствэмрэ ДокументхэмкIэ къызэгъэпэщыныгъэ ипщIэ управленэм и унафэщI къулыкъум пэрытщ.

Зыпэрыт IэнатIэм зэрехъулIэм и щыхьэтщ абы къыхуагъэфэща щIыхь дамыгъэхэмрэ цIэ лъапIэхэмрэ. Астэжым къэрал кIуэцI IуэхухэмкIэ майор цIэр зэрехьэ, КъШР-м Къэрал къулыкъущIапIэхэм щIыхь зиIэ и лэжьакIуэщ. Илъэс куэд щIауэ хьэлэлу и IэнатIэм зэрыпэрытым, Къэрэшей-Шэрджэс Республикэм и Iэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я лэжьыгъэр къызэгъэпэщыным хэлъхьэныгъэ ин зэрыхуищIам папщIэ Урысей Федерацэм и Федеральнэ Зэхуэсым ФедерацэмкIэ и Советым и щIыхь тхылъыр къыхуагъэфэщащ. Мыхэр бзылъхугъэ гуащIафIэм къыхуащIа щIыхьым и Iыхьэ мащIэщ. Абыхэм ирегъэлъэпIэкI къэзыхуэхъуреихь цIыхухэр къыхуэрэзыуэ дунейм тетыныр. Ар дэIэпыкъуэгъу хуэныкъуэхэр гулъытэншэ зымыщI, гущIэгъу зыхэлъ бзылъхугъэ щыпкъэщ. И лэжьэгъухэр сыт щыгъуи щотхъу Франческэ. «Дунейм, къэралым къыщекIуэкI псоми фIыуэ хэзыщIыкI, зи Iуэхур нэгъэсауэ зыщIэ Франческэ Iуэхур нэхъ тыншу, зыхуей хуэзэу зэфIэзыгъэкI лэжьакIуэ емызэшщ. ЩIэуэ къежьэр зи лэжьыгъэм хэзыпщэфым ехъулIэныгъэ куэд иIэщ. Франческэ апхуэдэщ. Сыт хуэдэ Iуэхугъуэщ
Iэ кърихьэжьэми, нэхъыфI ищIу фIэкIа, зэи щыуэркъым. А Iэмалым ди лэжьыгъэр ирегъэфIакIуэри, ипэкIэ дыкIуэтэнымкIэ сэбэп къытхуохъу», - жаIэ абы къыдэлажьэхэм.

И цIэм хуэдэщ и щхьэри. Дахэщ. КъызэрымыкIуэщ. Езым хуэдэ куэдым къахощ. И Iущагъри и лэжьыгъэри нэхъри егъэдахэ адыгэ хабзэр зэриIэпэгъум, къызыхэкIа лъэпкъым зэрыхуэпэжым. Сыт хуэдэ щытыкIэ ихуами зытригъащIэр хабзэрщ, цIыхугъэрщ, адыгагъэрщ. Ахэращ гъуэгу къезытри, и дуней тетыкIэм лъабжьэ хухэхъури.

Зыпэрыт къулыкъумрэ республикэм щызэфIигъэкI Iуэхухэмрэ нэсу къехъулIэн папщIэ зэман куэд хухихми, и унагъуэр гулъытэ щигъащIэркъым. Ар пхъу гумащIэщ, анэ Iущабэщ, унэгуащэ ахъырзэманщ. НыбжьэгъугъэкIи, цIыхугъэкIи, адыгагъэкIи зыхуэдэ щымыIэ бзылъхугъэ гуакIуэщ. Иджырей цIыхубзым и теплъэр, и зэфIэкIыр кърибгъэлъэгъуэну псалъэ лей умылъыхъуэми хъунущ, Астэжь Франческэ и дуней тетыкIэмрэ и ЛэжьафIэхэмрэ абыкIэ щапхъэщ.

НЭЩIЭПЫДЖЭ Замирэ.
АР-м щIыхь зиIэ и журналист.

IэпэIэсэхэр ягъэгушхуэ

Мы гъэм и жэпуэгъуэм Москва щрагъэкIуэкIынущ цIыхубз IэпщIэлъапщIэхэм папщIэ къызэрагъэпэща «Руками женщины» еплIанэ дунейпсо фестивалыр. Зэхыхьэр къыхэзылъхьахэм я дэIэпыкъуэгъущ ТуризмэмкIэ федеральнэ агентствэр, Еврази цIыхубз зэхуэсыр.

УРЫСЕЙМ и щIыналъэ 70-м щIигъум, нэгъуэщI къэралхэм щыщ бзылъхугъэ IэпэIэсэхэм я лэжьыгъэхэр щагъэлъагъуэ, зыхуэбгъадэ хъун щымыIэ иджырей выставкэу къалъытащ япэIуэкIэ щыIахэр, уеблэмэ а гъэлъэгъуэныгъэр пашэ щыхъуащ Президент грант щыхуагъэфащэ зэпеуэм. Бзылъхугъэхэм я IэдакъэщIэкIхэр щагъэлъэгъуащ Франджымрэ Италиемрэ.

Зэхыхьэм ирагъэблагъэ цIыхубз IэпщIэлъапщIэхэм я IуэхущIапIэхэм, я лIыкIуэхэр, IэпэIэсэхэр дизайнерхэр, художникхэр, дахагъэ къэгъэщIыным епхауэ лажьэ нэгъуэщIхэри, УФ-м, СНГ-м, хамэ къэралхэм я турист IуэхущIапIэхэмрэ агентствэхэмрэ.

ЦIыхубз художественнэ IэпщIэлъапщIэхэм папщIэ ирагъэкIуэкI «Руками женщины» дунейпсо фестивалым и къалэн нэхъыщхьэр Урысейм, СНГ-м, нэгъуэщI къэралхэм ис лъэпкъхэм я щэнхабзэ хъугъуэфIыгъуэхэр декоративно-прикладной гъуазджэм и дахагъэмкIэ, лъэпкъ фэилъхьэгъуэхэмкIэ, къадекIуэкI хабзэхэмкIэ ягъэлъэгъуэнырщ.

Фестивалым и программэм хыхьэу выставкэхэр, сурэт гъэлъэгъуэныгъэхэр, мастер-классхэр, урыс, дунейпсо къэпщытакIуэхэр зыхэтыну щэнхабзэ, гуазэджэ зэхыхьэхэр къызэрагъэпэщынущ. Махуищым къриубыдэу ирагъэкIуэкIыну яубзыхуа фестивалым къэралхэм я лIыкIуэхэр зыхэтыну къэпщытакIуэ гупым къыщыхахынущ зэхьэзэхуэм щытекIуахэмрэ и лауреатхэмрэ. Апхуэдэхэм я лэжьыгъэхэр хамэ къэралхэм щагъэлъэгъуэнущ.

ТЕКIУЖЬ Заретэ.

Нобэ

Гъатхэпэм и 4, *мэрем*

♦**Сабийхэм яхуэлажьэ телевиденэмрэ радиомрэ я дунейпсо махуэщ**

♦**1846 гъэм** «Кавказ» газетым къытридзащ Къаз-Джэрий и «Зи щIыхьыр ин къэрал тетым и деж» письмор.

♦**1918 гъэм** Тэрч ЦIыхубз Республикэр къэунэхуащ

♦**1940 гъэм** къалъхуащ мэкъумэш щIэныгъэхэм я доктор, КъБКъМУ-м и профессор **КIуэкIуэ Тэлэдин**.

♦**1942 гъэм** къалъхуащ физико-математикэ щIэныгъэхэм я доктор, КъБКъУ-м и профессор **Щоджэн Вячеслав**.

♦**1948 гъэм** къалъхуащ радиожурналист, КъБР-м щIыхь зиIэ и журналист **Хьэмту Къадир**.

♦**1949 гъэм** къалъхуащ жылагъуэ лэжьакIуэ, публицист, ЩIДАА-м и член-корреспондент, УФ-м щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Котляровэ Марие**.

♦**1969 гъэм** къалъхуащ къэрал лэжьакIуэ, КъБР-м щIыхь зиIэ и юрист, Къэбэрдей-Балъкъэрым экстремизмэмрэ щIалэгъуалэ политикэмрэ пыщIа лэжьыгъэхэр щIыпIэхэм щызэгъэуIунымкIэ и министр **Къуэшырокъуэ Залым**.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык пшэр техьэ-текIыу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градуси 3 - 5, жэщым 1 градус щыхъунущ.

Зыгъэхьэзырар
ЖЬЭКIЭМЫХЪУ Маринэщ.

Лъэпкъ Iущыгъэ:

Гугъэ нэпцIыр щхьэгъэпцIэжщ.

Бзылъхугъэ щэджащэ

Лъэпкъыр зэрыпагэ

Къэралым и космонавтикэм псэемыблэжу телэжьа адыгэ бзылъхугъэм и цIэм щыгъуазэр мащIэ дыдэт…

НЭМЫЦЭ тхакIуэ, зэдзэкIакIуэ, сценарист, литературэмкIэ Нобель и саугъэтым и лауреат Бёлл Генрих и цIэкIэ щыIэ фондым иджыблагъэ тхылъ гъэщIэгъуэн къыдигъэкIащ. Зи гугъу тщIыр «Таких дел» медиа-порталым и къызэгъэпэщакIуэ, журналист Волунковэ Евгение «Кавказ Ищхъэрэм и цIыхубз телъыджэу 13» зыфIища и лэжьыгъэ гъуэзэджэрщ. ДэркIэ лъапIэр аращи, абы зи цIэ къыщриIуэу къыщигъэлъэгъуахэм ди лъахэгъу икIи ди лъэпкъэгъу Ащхъуэт Людмилэ зэрыхэтырщ.

Къэбэрдей-Балъкъэрым хыхьэ Курп Ипщэ къуажэм 1938 гъэм мэлыжьыхьым и 17-м ар къыщалъхуащ. И адэ Жэмболэт а жылэм щызэхэта колхозым и унафэщIу лэжьащ, и анэ Iэминат бынитху ипIащ.

Курыт еджапIэр дыщэ медалкIэ къиуха нэужь, Ащхъуэт Людмилэ Ерыскъы промышленностымкIэ Москва щыIэ технологие институтым щIотIысхьэ. Ар ехъулIэныгъэкIэ къеухри, щалъхуа и щIыналъэм лэжьыгъэ IуэхукIэ къегъэзэж.

Мыбдежырщ, Налшык къалэ щыщыIарщ, абы и гъащIэм зэхъуэкIыныгъэ телъыджэхэр къыщыунэхун щыщIидзар. ЗэрымыщIэкIэ ар Iуощiэ хьэрш IуэхухэмкIэ конструктор цIэрыIуэ Королёв Сергей илъэс куэдкIэ зыщхьэщыта «Энергия» РКК - ракетэ-хьэрш корпорацэм и щIэныгъэ лэжьакIуэ, щалъхуа щIыналъэкIэ Къэрэшей-Шэрджэсым щыщ Нэгъуей Мухьэмэд (иужьрей илъэсхэм мы цIыхухъур Байконур космодромым зыкъытезыIэтыкI хьэршырыкIуэ кхъухьлъатэхэм техникэ и лъэныкъуэкIэ шынагъуэншагъэ къахузэгъэпэщынымкIэ и къудамэм и унафэщIу лэжьащ).

Ащхъуэтым дежкIэ къыдогъэзэжкIыжри, мыбдежым зи гугъу щытщIа Нэгъуей Мухьэмэд абы щхьэгъусэ хуохъу. Аращ ди бзылъхугъэ щэджащэр тезыгъэгушхуар, Москва игъэзэжу, етIуанэ щIэныгъэ нэхъыщхьэ зригъэгъуэтыным. И лIым и чэнджэщкIэ, Людмилэ кIэлъыкIуэу щIотIысхьэ къэралым и щыхьэрым дэт АвиацэмкIэ институтым. ИкIи мы еджапIэм щызригъэгъуэта и етIуанэ IэщIагъэрщ, «цIыху зэрыс хьэршырыкIуэ кхъухьлъатэхэр зыхуей-зыхуэныкъуэхэмкIэ къызэгъэпэщынымкIэ конструктор» жыхуиIэрщ, Ащхъуэтым адэкIэ и гъащIэм нэхъ къыщигъэсэбэпари.

Ауэ щыхъукIи, зэрыгурыIуэгъуэщи, космонавтхэр уахэм (хьэршым) яутIыпщынымкIэ центрым япэ къэсыр щылэжьэфынутэкъыми, а зэманми абы ирагъэблагъэу щытар техникэм щыхуагъэасэу къэралым щыIэ еджапIэ нэхъыщхьэхэр къэзыухахэм ящыщу нэхъ къахэщахэрт. АтIэ, мис апхуэдэхэм ящыщ зыуэ Ащхъуэт Людмилэ къалъытащ.

И етIуанэ еджапIэ нэхъыщхьэр, адрейми хуэдэу, ехъулIэныгъэкIэ къэзыуха бзылъхугъэр ираджэ Королёв Сергей зи пашэ «Энергия» ракетэ-хьэрш корпорацэм и конструктор бюро нэхъыщхьэм щылэжьэну. Куэд дэмыкIыуи, IэнатIэу къыхуагъэфэщам щызэрихьа жэуаплыныгъэм къыпэкIуэу, Ащхъуэтыр ягъэув цIыху зэрыс хьэршырыкIуэ кхъухьлъатэхэр зыхуей-зыхуэныкъуэхэмкIэ къызэгъэпэщынымкIэ проектхэр щагъэхьэзыр къудамэм и унафэщIу. Абдежым абы и къулыкъур щрехьэкI, япэу ЩIым зыкъытезыIэтыкIыу уахэм ихьа, космонавт цIэрыIуэ Гагарин Юрий и лъэхъэнэ лъандэрэ.

Конструктор бюром лэжьэн зэрыщыщIидзэрэ, Ащхъуэт Людмилэ зи пашэ гупым къэпщытэныгъэрэ къэхутэныгъэу 50-м щIигъу ирагъэкIуэкIащ. АбыхэмкIэ къызэщIаубыдащ хьэршыр къэгъэIурыщIэным цIыхухэм я узыншагъэр пэлъэщынымкIэ бгъэдыхьэкIэу щыIэхэм зэрылъыхъуар, щIылъэм къемытIэсыхыжу, мазэ бжыгъэкIэ уэгум зыщызыгъэгувэ космонавтхэр зыхуей-зыхуэныкъуэхэмкIэ къызэгъэпэщыным ехьэлIа Iэмал-хэкIыпIэхэри къызэрагъуэтар.

Мыбдежым псори къыщытхуемыбжэкIми, щIэныгъэрылажьэ гупым а лъэныкъуэмкIэ нэхъыщхьэу зрагъэхъулIахэм ящыщщ уэгурыкIуэхэр ярикъуу псы къабзэкIэ къызэрызэрагъэпэщар, тюбик теплъэ яIэу, я шхыныр зэрылъ контейнерхэр къызэрыхуагупсысар, хьэршырыкIуэ кхъухьхэм я кIуэцIым узэрыщыбауэ хъу хьэуам и зэхэлъыкIэр зэрызэтраухуар, зыщатхьэщI зыщагъэкъабзэ, кIэрыхубжьэрыхухэр здахь хъуну щIыпIэхэр зэрыщыхуаубзыхуар, нэгъуэщI куэдхэри.

Мыри къыхэгъэщыпхъэщ. Ащхъуэт Людмилэ къигупсыса Iэмэпсымэхэр къыщагъэсэбэпыр ди къэралым ЩIым и хъуреягъыр къэзылъэтыхьу уахэм иригъэутIыпщхьа Лъэпкъ зэхуаку станцым (МКС) и закъуэкъым, атIэ США-м Хьэршыр джынымрэ уэгур къэгъэIурыщIэнымкIэ и лъэпкъ агентствэм (NASA) щылажьэхэми пщIэшхуэ зэрыщыхуащIым къыхэкIыу, Space Shuttle (Шаттл) зи фIэщыгъэ я хьэршырыкIуэ кхъухьлъатэхэми пкъралъхьауэ, щагъэуваузэ апхуэдэщ. АрщхьэкIэ, Ащхъуэтыр зи пашэ гупым, ди гуапэ зэрыхъунщи, нобэр къыздэсми яIэщ, хамэ къэралхэр къыдогъанэри, а Iуэхум егъэщIылIа цIыху закъуэтIакъуэм фIэкIа, нэгъуэщIхэр зыщымыгъуазэ къэхутэныгъэ инхэр.

Дапхуэдэу щытми, нобэ зи гугъу фхуэтщIа цIыху щэджащэу Хэкум хуэщыпкъэр гулъытэ хэха зыхуэфащэщи, цIыхубзхэм я махуэ лъапIэм ирихьэлIэу дохъуэхъу дяпэкIи узыншэну, и бынхэм, абыхэм я быныжхэм я гуфIэгъуэ куэд хэтыну, и пщIэр лъагэу езыгъэIэта и лэжьыгъэм и хъер дяпэкIи илъагъуну!

КЪУМАХУЭ Аслъэн.

Щапхъэ

ИлъэсищэкIэ япэ уплъэмэ...

И IэщIагъэр гурэ псэкIэ фIыуэ илъагъуу илъэс 40-м нэблэгъауэ егъэджэныгъэ-гъэсэныгъэ IэнатIэм пэрытщ Бахъсэн къалэ дэт курыт школ №1-м и егъэджакIуэ пашэ Шорэ (Быф) Лизэ Хьэбас и пхъур.

«ЗЫ илъэскIэ япэ уплъэмэ, жылэ хэсэ. ИлъэсипщIкIэ япэ уплъэмэ, жыг хэсэ. ИлъэсищэкIэ япэ уплъэмэ, цIыху гъасэ», - жеIэ адыгэ псалъэжьым. А псалъэ Iущхэр и гъуэгугъэлъагъуэу мэпсэу Лизэ. Анэдэлъхубзэмрэ литературэмрэ иригъэджу, абы къыдэкIуэу и псэ хуабагъэмкIэ еджакIуэхэм ядэгуашэу, я адэжь щIыналъэр, лъэпкъ хабзэр фIыуэ ялъагъуу щIэблэр къэгъэтэджыным хуэлажьэу дунейм тетщ ар.

- Иджырей зэманым ныбжьыщIэхэр егъэджэным, гъэсэным куэд пыщIащ. ФГОС-м къигъэув къалэнхэр мащIэкъым. Апхуэдэхэм ящыщщ еджакIуэм и гупсысэхэр къиIуатэу, и Iуэху еплъыкIэр утыку ирихьэфу хъунымкIэ щыIэ Iэмалхэр къэгъэсэбэпыныр, - зыпэрыт лэжьыгъэм хэлъ щхьэхуэныгъэхэм топсэлъыхь Лизэ - «Зыгуэр жызыIэм, зыгуэри ещIэ», - жыхуиIэращи, псалъэм псалъэр къешэ, зэхэша хъуа псалъэм гупсысэ иIэ мэхъу, гупсысэр зыбгъэдэплъхьам и зэхэщIыкIым нэмыщI и бзэми зеужь. Адыгэбзэм и псалъэхэр куэдым гугъу ящыхъуми, еджакIуэ цIыкIухэм я анэбзэр ящIапхъэщ, зэгупсыс, ялъэгъуа, жаIэну зыхуей псори къыщаIуатэкIэ, адыгэбзэр макъыбэу щызэрагъэлъэлъкIэ, уримыгуфIэн пхузэфIэкIыркъым.

Апхуэдэ еплъыкIэ зиIэ егъэджакIуэм лъэкI къигъанэркъым анэдэлъхубзэр ди щIэблэм яIурылъу къэтэджынымкIэ, а Iуэхуми гулъытэ щхьэхуэ хуищIу мэлажьэ.

Лизэ Ислъэмей къуажэм къыщалъхуащ. Ар къыщыхъуар егъэджакIуэ унагъуэщ: и адэри, и анэри, и адэ къуэшитIри, и шыпхъуитIри егъэджэныгъэ-гъэсэныгъэ IэнатIэм пэрытащ. Педучилищэр, иужькIэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым филологиемкIэ и къудамэр ехъулIэныгъэ иIэу къиухащ абы. Пасэу лэжьэн щIэзыдза егъэджакIуэр зэи хущIегъуэжакъым къыхиха гъуэгум. И IэщIагъэм и щэхухэм фIыуэ щыгъуазэ, щIэныгъэ куу, цIыхугъэ лъагэ зыхэлъ Лизэ и гъэсэнхэри дапщэщи щыпэрытщ школ, къалэ, республикэ, къэрал мыхьэнэ зиIэ зэпеуэхэм. Апхуэдэу, КъБР-м ЕгъэджэныгъэмкIэ, щIэныгъэмрэ щIалэгъуалэм я IуэхухэмкIэ и министерствэм лъэпкъыбзэмкIэ и къудамэм иригъэкIуэкI зэпеуэхэм ящыщу «Си бзэ - си псэ, си дуней» зэпеуэм хыхьэ «Иджырей урок», «КлассщIыб лэжьыгъэ», «Мастер-класс» унэтIыныгъэхэм увыпIэфIхэр къыщихьащ. КъинэмыщIауэ, абы и гъэсэнхэр пашэ щыхъуащ «Сигма», «Къалэмыр япэу къызощтэ» зэпеуэхэм. Къардэнгъущ! Зырамыку и щIыхькIэ къызэрагъэпэщауэ щыта этнографие конференцым, ЩоджэнцIыкIу Алий, КIыщокъуэ Алим, Кулиев Къайсын, Зумакуловэ Танзиля, ПащIэ Бэчмырзэ сымэ къыщалъхуа махуэхэм ирихьэлIэу сочиненэхэр щатхами, Шорэм иригъаджэ ныбжьыщIэхэм щIэныгъэ куу къагъэлъэгъуащ икIи а зэпеуэхэм я щIыхь тхылъхэр къратащ.

Лизэ хэтащ «Илъэсым и егъэджакIуэ нэхъыфI» республикэпсо зэпеуэми, апхуэдэу «Егъэджэныгъэ» лъэпкъ проектым ипкъ иткIэ ди къэралым щекIуэкIа апхуэдэ зэхьэзэхуэхэми. Ди гуапэ зэрыхъущи, абыхэм пашэ щыхъуахэм яхэхуащ егъэджакIуэ Iэзэр икIи зэпеуэхэм, егъэджэныгъэмкIэ къэрал министерствэм я щIыхь тхылъхэри саугъэтхэри къыхуагъэфэщащ. Шорэм къыфIащащ «Урысей Федерацэм егъэджэныгъэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ» цIэ лъапIэри. Зи лэжьыгъэм хуэIэижь егъэджакIуэ пэрытыр илъэс зыбжанэ хъуауэ ядолажьэ Лъэпкъыбзэхэм зегъэужьынымкIэ къэралпсо институтым. Абы щызэфIигъэкI Iуэху щхьэпэхэм къапэкIуэу щIыхь тхылъхэр мызэмытIэу къыхуагъэфэщащ.

Шорэм и зэфIэкI ирехьэлIэ адыгэбзэр 9-нэ классхэм зэраджыну тхылъымрэ методикэ пособиемрэ зэхэлъхьэнми, а лэжьыгъэр зыгъэзащIэ гупым хэту.

- Си гъащIэр зытеухуауэ щытыр щIэблэм гъэсэныгъэ екIурэ щIэныгъэ куурэ ябгъэдэлъхьэнращи, слъэкI къэзгъэнэнукъым абыкIэ, - жеIэ Лизэ. - Анэдэлъхубзэр, лъэпкъ хабзэр ныбжьыщIэхэм фIыуэ ялъагъуным псоми ди къарур хузэщIэдгъэуIуэн хуейщ. А лъапIэныгъэхэр зыгъэнэхъапэ щIэблэ адыгэхэм къытщIэхъуэмэ, итIанэ жытIэ хъунущ къэкIуэну дахэ диIэу, лъэпкъпсо насып къыдэуэлIауэ.

ЕгъэджакIуэ Iэзэм, щIэблэм я гъэсакIуэ IэкIуэлъакIуэм дохъуэхъу ЦIыхубзхэм я махуэшхуэмкIэ. И мурадхэмрэ хъуэпсапIэхэмрэ къехъулIэу, лэжьыгъэм хуиIэ гукъыдэжым дэрэжэгъуэ кърииту, узыншэу Тхьэм куэдрэ игъэпсэу, игъэлажьэ!

КЪАРДЭН Маритэ.

ЦIыхугъэ лъагэрэ щIэныгъэ куурэ

Си тхыгъэм фIэщыгъэ хуэсщIа псалъэхэр куэдрэ зыхужаIэ бзылъхугъэхэм ящыщщ Аруан щIыналъэм хыхьэ Къэхъун къуажэм щыпсэу Понэж (Хьэмыкъуэ) Нюрэ.

МЕДИЦИНЭ IэщIагъэр гъащIэ гъуэ зыхуэхъуа Нюрэ илъэс 40-м щIигъуауэ щолажьэ Нарткъалэ дэт Аруан щIыналъэ сымаджэщым. Зи IэнатIэр псэ хьэлэлу езыхьэкI цIыху гумызагъэм къыхуэарэзыщ сымаджэщым и унафэщIхэри, къыдэлажьэхэри, сымаджэхэри. И IэщIагъэмкIэ бгъэдэлъ зэфIэкI лъагэм къыдэкIуэу, Нюрэ цIыхугъэ ин зыхэлъ, гумащIагъэрэ набдзэгубдзаплъагъэкIэ, гущIэгъурэ гуапагъэкIэ Тхьэр зыхуэупса цIыхущ. Апхуэдэ хьэл-щэныр и лъабжьэщ Понэжым къыхуащI пщIэ лъагэмрэ нэмысымрэ.

Прохладнэ щIыналъэм хиубыдэ Къэрэгъэш жылэм къыщалъхуащ Нюрэ. Ар къызыхэхъукIар лэжьыгъэмрэ щIэныгъэмрэ пщIэ щыхуащI адыгэ унагъуэ дахэщ. Зэщхьэгъусэхэу Хьэтаурэ Аслъужанрэ я бынитхум я нэхъыщIэщ Нюрэ. Адрей и анэкъилъху нэхъыжьхэми хуэдэу, зэрыпсэун щIэныгъэрэ IэщIагъэрэ абыи ирагъэгъуэтащ адэ-анэм. Къуажэм дэт курыт школыр 1977 гъэм ехъулIэныгъэкIэ къэзыуха пщащэм мурад ищIат медицинэм хуеджэну. А гуращэр и гъуэгугъэлъагъуэу, школым щыщIэса илъэсхэм абы гулъытэшхуэ хуищIырт химие, биологие предметхэм.

И мурад дахэр зригъэхъулIащ Нюрэ: зэрыщIэтIысхьэ къэпщытэныгъэхэм фIы дыдэу пэлъэщри, Нюрэ а илъэс дыдэм щIэхуащ Налшык дэт медицинэ училищэм медсестрахэр щагъэхьэзыру иIэ къудамэм. Зэрихабзэу, а еджапIэми жыджэру, студент пэрытхэм халъытэу щIэсащ Нюрэ. IэпэдэгъэлэлымыщIу ар хущIэкъуащ къыхиха IэщIагъэм хэлъ щхьэхуэныгъэ псоми щыгъуазэ зыхуищIыным, медсестра нэс къыхэкIыным. Апхуэдэуи хъуащ. 1979 гъэм Нюрэ зригъэгъуэтащ зыщIэхъуэпса медсестра IэщIагъэр икIи лэжьэн щыщIидзащ Нарткъалэ дэт район сымаджэщым.

ЩIэныгъэфI зэзыгъэгъуэта, гудзакъэрэ хэлъэтрэ зиIэ, сымаджэхэм гуз-лыз яхузиIэ лэжьакIуэфI зэман кIэщIым къриубыдэу къищIыкIащ Нюрэ. Медсестра Iэзэр, цIыху жаныр,

Iэпэ щабэр, бзэ IэфIыр я гум дыхьэрт хущхъуэ зрихьэлIэ сымаджэхэм. И гу щабагъымрэ и псэ хуабагъымрэ зылъысхэм ящыщ куэдым жаIэрт я узыншагъэр нэхъ щIэхыу зэрызэтеувэжым гуапэу къахущыт а медсестра цIыкIум и фIыгъэ куэд зэрыхэлъыр. А псалъэ гуапэхэм Нюрэ и лъэри нэхъри щIигъэкIырт, зыпэрыт лэжьыгъэм пылъ гугъуехьхэр зыхимыщIэу.

Аруан сымаджэщым и къудамэ зыбжанэм апхуэдэу хьэлэлу щылэжьащ Понэжыр. Ар медсестрауэ щыIащ операцэхэр щащI IэнатIэми, уIэгъэр щапхэми, мастэхэр щыхалъхьэ, процедурэхэр щрагъэкIуэкI пэшми, а медицинэ унэтIыныгъэхэм ящыщ дэтхэнэмкIи бгъэдэлъ и щIэныгъэми хигъахъуэ зэпыту. ЗэфIэкIышхуэ зиIэ лэжьакIуэ гумызагъэр медсестра нэхъыжьу илъэс куэдкIэ щыIащ Аруан сымаджэщым узыфэ зэрыцIалэхэр зыпкърытхэм щеIэзэ и къудамэм. Лэжьыгъэм фIыуэ хэзыщIыкI Понэжыр 1998 гъэм ягъэуваэ щытащ сымаджэщым и медсестра нэхъыщхьэу. А къулыкъум пыщIа къалэн псори, зэрихабзэу, къызыхуэтыншэу икIи и чэзум зэфIихыу лэжьащ Понэжыр. Мы зэманым Нюрэ и нэIэм щIэтщ Аруан сымаджэщым къекIуалIэ хущхъуэ псори тэрэзу зегъэкIуэныр, ар

къудамэхэм ятегуэшэныр, сымаджэхэр зыхуей, зыхуэныкъуэ хущхъуэхэр къахуэзгъэпэщыныр. ХущхъуэхэкIхэмкIэ IуэхущIапIэм и медсестра нэхъыжьу щыту, ар ядолажьэ сымаджэщым и къудамэхэм я медсестра нэхъыжь псоми, абыхэм я лэжьыгъэр къызыхуэтыншу къызэгъэпэщыным кIэлъоплъ.

Медсестра Iэзэм, лэжьыгъэм и къызэгъэпэщакIуэ IэкIуэлъакIуэм дапщэщи зэрыжиIэмкIэ, медицинэ лэжьакIуэхэм я дежкIэ нэхъыщхьэр сымаджэхэм зэралъэкIкIэ сэбэп зэрахуэхъунырщ, ахэр гъэхъужыныр, узыр зэрыдагъэпсынщIэнырщ.

- Узым хигъэзыхь сымаджэр, псом япэрауэ, хуэныкъуэщ дохутырым, медсестрам я псалъэ гуапэ, дахэ. Апхуэдэу щытмэщ абы епхьэлIэ хущхъуэм, уи Iэзагъым, щIэныгъэм я къарур здынэсыр нэхъ щIэхыу нэрылъагъу щыхъунур. Уи IэщIагъэмкIэ щIэныгъэ куу убгъэдэлъыныр ар, дауи, нэхъыщхьэщ медицинэ лэжьакIуэхэм я дежкIэ, арщхьэкIэ, сэ къызэрыслъытэмкIэ, абы ипэ йоувэ цIыхур фIыуэ плъагъун зэрыхуейр, сымаджэм бэшэчу, тэмакъкIыхьу ухущытыныр, набдзэгубдзаплъэу, зэхэщIыкI уиIэу убгъэдэтыныр, - куэдрэ жеIэ абы. - Апхуэдэу ди IэнатIэр етхьэкIыным дапщэщи дыхущIокъу.

Ар къызэхъулIэр гу зэIухарэ псэ къабзэкIэ зи IэнатIэр езыхьэкIхэращ. Апхуэдэщ Понэжыр. Медицинэ IэнатIэм зэрыщылажьэ зэман кIыхьым къриубыдэу зэи къэхъуакъым и щIалэгъуэм къыхиха IэщIагъэм щыхуэщIегъуэжа, щыIэщIэуэжгъуа, гуемыIуу щытепсэлъыхьа. Хэбгъэзыхьмэ, сымаджэхэм нэхъ яхуэнабдзэгубдзаплъэ, тэмакъкIыхь, щабэ яхуэхъу, и пщэрылъ къалэнхэм хуиIэ жэуаплыныгъэми хэхъуэ зэпытщ.

Лэжьыгъэ IэнатIэр пэжу, къыдэлажьэхэм щапхъэ яхуэхъуу зэрырихьэкIым, щIыхь къызэрыщыхуащIым хуэдэу, зыдэс жылэми хьэблэми пщIэрэ нэмысрэ щегъуэт а бзылъхугъэ щыпкъэм. Щылэу къыщIэкIынкъым и унагъуэм исхэм е я Iыхьлыхэм я узыншагъэ и лъэныкъуэкIэ щытыкIэ гугъу имыхуа, мыгузэва цIыху. Апхуэдэхэм деж уи гур занщIэу здэжэр дохутырхэм я дежщи, Нюрэ «дэIэпыкъуэгъу псынщIи», чэнджэщэгъуфIи, щIэгъэкъуэни яхуохъу

гъунэгъухэми благъэхэми. Узыр зэIэцIыхум лъэкI псомкIи сэбэп хуэхъуну хьэзырщ ар. ПIейтеигъэ, псынщIагъэ ямылей хэмылъу, IэкIуэлъакIуэу щыту, абы хузэфIокI зыкъызыхуэзыгъазэхэм я гур фIы ищIын, псалъэ дахэкIэ, зэфIэкIхэр яжриIэн, чэнджэщ щхьэпэхэр яритын.

И лэжьыгъэ хьэлэлым къыпэкIуэу, Понэж Нюрэ мызэ-мытIэу къыхуагъэфэщащ Аруан район сымаджэщым и администрацэм, КъБР-м Узыншагъэр хъумэнымкIэ и министерствэм къабгъэдэкI щытхъу, фIыщIэ тхылъхэр. Абы къыфIащащ «КъБР-м медицинэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ» цIэ лъапIэри. Апхуэдэ къэрал, жылагъуэ гулъытэхэр Нюрэ къихьащ бгъэдэлъ зэфIэкI лъагэмрэ и лэжьыгъэм хуиIэ жэуаплыныгъэ инымкIэ.

Бзылъхугъэ гуащIафIэм унагъуэ дахи иIэщ. Абырэ и щхьэгъусэ Рэмэзанрэ зэгурыIуэрэ зэдэIуэжу, пщIэрэ нэмысрэ я зэхуаку дэлъу, куэдым щапхъэ яхуэхъуу зэдопсэу. Рэмэзан Къэхъун щыIа хозяйствэм илъэс куэдкIэ щылэжьащ, ухуакIуэ бригадэм хэту. Зэщхьэгъусэхэм къащIэхъуащ хъыджэбзрэ щIалэрэ: Лианэрэ Надиррэ. Абыхэм щIэныгъэрэ IэщIагъэрэ ирагъэгъуэтащ, унагъуэуи ягъэтIысыжащ. И анэм и Iуэху зехьэкIэм кIэлъыплъа Лианэ абы и лъэужьым ирикIуащ: ар щытхъу зиIэ медсестрауэ щолажьэ Аруан район сымаджэщым. Надир Москва экономикэмрэ правэмкIэ институтым экономикэ IэщIагъэм щыхуеджащ. Бын пэлъытэ яхуэхъуащ унагъуэм я нысащIэ цIыкIу, бзылъхугъэ щIыкIафIэ Рити. Нэхъыжьхэр ягъэгуфIэ я бынхэм, абыхэм къащIэхъуа щIэблэ дахэм зыIэрагъэхьэ ехъулIэныгъэхэм.

Гъатхэпэм и 8-р, ЦIыхубзхэм я дунейпсо махуэр, гуфIэгъуэ тIуащIэщ Понэжхэ я унагъуэмкIэ: а махуэрщ Нюрэ къыщалъхуар. Медсестра Iэзэ, унэгуащэ IэкIуэлъакIуэ, щхьэгъусэ пэж, анэ гумащIэ, анэшхуэ IэфI Понэж Нюрэ и IэщIагъэми, и унагъуэми, и бынхэми, къуэрылъху-пхъурылъхухэми дэрэжэгъуэрэ гукъыдэжрэ ядигъуэту, лъагапIэщIэхэм нэсу, ехъулIэныгъэщIэхэр зыIэригъэхьэу, гурэ псэкIэ къыхиха и IэщIагъэм темызашэу куэдрэ дунейм тетыну ди гуапэщ. Рэмэзанрэ Нюрэрэ зэкъуэмыхуу, я мурадхэр къайхъулIэу, хъуэпсапIэхэр нахуапIэ хъуу куэдрэ Тхьэм иджыри зэдигъэпсэу, зэдигъэузыншэ, унагъуэ насып щымыщIэу, я бын мащIэм я гуфIэгъуэ куэд ялъагъуу!

КЪАРДЭН Маритэ.

Сабийхэм я псантхуэм щабэу йоIэзэ

НыбжьыщIэхэм я псантхуэм еIэзэ Хъыдзэ Лаурэ куэдым яцIыху. И щIэныгъэм, Iэзагъым, гущIэгъум щыхьэт тохъуэ зи бын абы деж езышалIэ адэ-анэхэр. ЦIыкIухэм япыщIа дэтхэнэ IэщIагъэми нэхъыщхьэу хэлъыр сабийр фIыуэ плъагъунырщ. Iуэхур узыншагъэм теухуамэ, хамэ сабий щыIэкъым дохутырым и дежкIэ. Ар фIыуэ къыгуроIуэ ди псэлъэгъу «М-Клиникэ» медицинэ центрым и сабий-невролог Хъыдзэ Лаурэ.

- Лаурэ, дохутыр IэщIагъэм сыт щыгъуэ гу хуэпщIат?

- Илъэсиплым щегъэжьауэ сщIэрт медицинэм сыхуеджэну сызэрыхуейр. Абы щхьэусыгъуэ хуэхъуагъэнкIэ хъунущ сымаджэрилэу сызэрыщытар - си жьэжьейр къызэузырт. Москва сымаджэщхэми зыбжанэрэ сыщIэлъащ. Лъы схашми, мастэ къысхаIуми сышынэртэкъым. КъызэрызэIэзэм сфIэфIу сыкIэлъыплъырт. Школ нэужьым сыщеджащ Налшык медучилищэм. Ар къэзухри, ди университетым медицинэмкIэ и факультетым терапиемкIэ и къудамэм сыщIэтIысхьащ.

Студент гъащIэр дуней телъыджэщ. КъэкIуэнум гугъэ куэд щыхуэзбгъэтIылъэу, дуней псор уейуэ къыщыпщыхъу зэманщ. ГъащIэм къыщыбдзэгъуэгурыкIуэну ныбжьэгъухэр уиIэ мэхъу. Сэ сызыхэса гупыр лъэщ защIэт. Диплом плъыжькIэ къэзуха куэд къытхэкIащ. Куэд зрагъэхъулIащ, медицинэм хэлъхьэныгъэ хуащIащ, зи IэщIагъэм хуэпэж дохутыр нэс хъуахэщ.

- Педиатру къыщIэбдзащ, зэрысщIэмкIэ...

- Педиатру седжэну сигу илъатэкъым нэхъапэкIэ. Еханэ курсым дыщынэсам, дыхэдэн хуейт: хирургие, терапие е педиатрие. Терапием сыкъытеувIэну си гугъащ, ауэ деканым и къуэдзэ Ахриев Хаджи и чэнджэщкIэ педиатрием сыкIуат. Арати, субординатурэр педиатру къэзухри, интернатурэми щыпысщащ. Егъэлеяуэ сыдихьэхати, сабийхэм сахэтыну, сэбэп сахуэхъуну, згъэхъужыну сыхуейт. Къэзуха нэужь, педиатру Сабий клиникэ сымаджэщым сыщыIащ. Илъэси 10 нэужьым Москва етIуанэ щIэныгъэ щызэрагъэгъуэт урысей академиер неврологыу къэзухыжри, 2008 гъэм Республикэ сабий клиникэ сымаджэщым а IэщIагъэмкIэ сыщылэжьэн щIэздзауэ щытащ. Абы щыгъуэ IэщIагъитIри - педиатриемрэ неврологиемрэ - зэдэсхьырт. ИужькIэ «Арникэ» клиникэм сыщылэжьащ. Иджыпсту «М-клиникэм» сабийхэм я неврологыу сыщыIэщ.

- Сыт уи IэщIагъэ гугъур фIыуэ уззыгъэлъагъур?

- Неврологыу ущытыным жэуаплыныгъэшхуэ пылъщ. А IэщIагъэм къокIуэлIэж медицинэмкIэ щыIэ щIэныгъэ псори. Псантхуэр дэнэкIи щыIэщ. Гугъущ, ауэ удзэыхьэхщ. И сэбэп къызэкIащ педиатрием сызэрыщеджар. Ар сабий неврологием и лъабжьэр зыгъэбыдэ IэщIагъэщ.

Сыт еш симыIэу сылэжьэну гукъыдэж къызэзытыр жы-

пIэмэ, цIыкIухэр зэрысхуэгъэхъужырщ, зи бын узыншэ хъужа адэ-анэхэм я гуфIэгъуэрщ, абыхэм ящI фIыщIэрщ.

- Сабий къалъхуагъащIэр япэ махуэхэм щыщIэдзауэ зыгуэрым хуэбгъэсэн хуей?

- Хабзэ гуэрым тегъэувэн хуейщ: щыбгъашхэ, щыбгъэжей, хьэуа къабзэм щыхэбгъэт, щыбгъэджэгу зэманхэр махуэ къэс зэтехуэмэ, нэхъыфIщ. Анэхэм сыт куэдрэ къащыщIыр?! Сабийр къызэрыгъыу къапхъуатэ, щIаупскIэ, гущэм хапхэ, къыхатIыкI... Благъэ-Iыхьлыхэм сабийм хуащIэнIауэ хуейщи, анэр ягъэIуэу щIадзэ. Пэжщ, нэхъыжьхэри сэбэп хъун хуейщ, ауэ чэнджэщ куэдыщэр лейщ.

Анэм нэхърэ нэхъыфIу зыми зыхищIэркъым сабийр. Зыхуэныкъуэр, фIэфI-фIэмыфIыр псом нэхъыфIу абы къыгуроIуэ - зэпыщIащ а тIур. Сабийм и дохутырым анэм къыжриIэр игъэзащIэмэ нэхъыфIщ.

- Сабий неврологиемрэ гъэсэныгъэмрэ зэпха?

-Дауи. Гъэсэныгъэм куэд елъытащ. Псом хуэмыдэу, адэшхуэ-анэшхуэ куэдым сабийр ягъэфIэIуэ. Зыхуейуэ хъуар ирагъащIэ, и Iуфэ-лъафэр къажыхьу. Псори къыхуада, псори игъуэта нэужь, сыт сабийм ищIэр? Зы тIэкIуниIэ къызэрыпаубыду, къытохьэ, щIым зытредзэ, зечэтхэж, мэкIий. Балигъхэр зэрыщIэ-зэгурыIуэу ягъэсэн хуейщ цIыкIур, хуадэмрэ хуамыдэмрэ зэтехуэу. Гъэсэныгъэ зэрыхуэныкъуэр неврологием хагъэззырыхьу куэд къысхуашэ, пэжым ухуеймэ. Ар адэ-анэм яжызоIэ. Абы и лъэныкъуэкIэ сабий садхэр, гупжьей зэмылIэужьыгъуэхэр сэбэп мэхъу. Гъэсэн, гъэджэгун, гъэгушхуэн хуейщ цIыкIур.

-Телефонхэмрэ гаджетхэмрэ къахь зэраныгъуэхэм укъытезгъэувыIэнут...

- Электромагнит къызэрыпкърыкIыр, нэр зэрызэIигъэхьэр, психикэм зэран зэрыхуэхъур, жейр зэригъэкIуэдыр - уз куэдыщэ къыхах сабийм кIыхьу ирагъэIыгъ гаджетхэм. 21-нэ лIэщIыгъуэм и уз шынагъуэщ смартфонымрэ гаджетымрэ. Щебгъэплъи къэхъун-

кIэ хъунщ сабийр телефоным, иджыпсту ар икIэщIыпIэкIэ Iупхыпэну Iэмал зэрыщымыIэр къызгуроIуэ. Ауэ, мащIэ дыдэрэ, пIалъэ гуэр хуэбгъэувари, абы къыфIэкI зэрымыхъунур къыгурыбгъаIуэ. Сабийр зэплъынкIэ хъунури балигъым и нэIэ щIэтын хуейщ. Интернетыр зэIухыIуащ, хэт хуейми дэни йохьэф. Сабийм и акъыл мыжэпхар зыгъэгуэхъуэн, уз къызэхихын мыхъумыщIагъэ куэдыщэ ильщ. Интернет джэгукIэ шынагъуэхэр щыIэщ. Абыхэм ящыхъумэн хуейщ щIэблэр.

- Медицинэр IэщIагъэ ищIыну зигу изылъхьэр сыт япэу зэгупсысыпхъэр?

- ЦIыхум и узыншагъэм, и гъащIэм теухуауэ IэщIагъэ къыщыхэпхым деж, кууэ егупсысын хуейщ. ЛэжьапIэ IэнатIэм къыщыбгъанэу укIуэжхъу IэщIагъэкъым медицинэр. Жэщи-махуи упыщIащ уи Iэзэгъуэ хуэныкъуэхэм. Сэ унэм секIуэлIэжа нэужьи, зи узыншагъэ си нэIэ щIэт цIыкIухэм я анэхэр телефонкIэ щIыбгъысалъэ, къыщысхуэтхэ щыIэщ. ГуфIэгъуэ е гуауэ Iуэху сыкIуами, цIыхухэр къызбгъэдохьэри, я сабийм и узыншагъэм теухуауэ зытегузэвыхьхэр къызахэлIэ. Дэнэ щыIэми, лэжьыгъэм хэтщ дохутырыр. Псом хуэмыдэжу, ар сабийм еIэзэ дохутырмэ, зыкърыгъэлыж хъунукъым.

Епсэлъар

ГУГЪУЭТ Заремэщ.

Гъуазджэ

Къарей Элинэ и гъэлъэгъуэныгъэ

СурэтыщӀ гъуазджэхэмкӀэ Ткаченкэ Андрей и цӀэр зезыхьэ музейм мы махуэхэм щагъэлъагъуэ «Адыгэ псалъэ» газетым и лэжьакӀуэ, сурэттех Ӏэзэ Къарей Элинэ и ӀэдакъэщӀэкӀхэр.

ПЩАЩЭР сурэттех къызэрыгуэкӀкъым жыпӀэкӀэ ущыуэнукъым. Уеблэмэ а ӀэщӀагъэр сом къэлэжьыкӀэ къудейуэ къэзыгъэсэбэп куэдым ящыщкъым. И ныбжькӀэ зэрыщӀалэм емылъытауэ, ар зи хъэтӀ, Ӏуэху еплъыкӀэ зиӀэж цӀыхущ. Нэхъыщхьэращи, абы и лэжьыгъэхэм адрейхэм къахэзыгъэщхьэхукӀ нагъыщэ яӀэщ, жыпӀэнурамэ, Элинэ сурэт техыным езым и лъагъуэ щиӀэжщ. Пасэрей унэхэм я бжэщхьэгъубжэхэм сурэт трихыурэ зэрызэхуихьэсым куэд щыгъуазэщ. ИгъащӀэкӀэ гу зылъумытэну Ӏуэхугъуэхэр къеубыд пщащэм. Апхуэдэщ творческэ цӀыху жыхуаӀэр.

«Взаимосвязи: Бессознательная живопись» фӀэщыгъэм щӀэт гъэлъэгъуэныгъэр щекӀуэкӀ пэшым узэрыщӀыхьэу укъоуӀэбжь. ЯпэщӀыкӀэ гу зылъыптэр плъыфэхэм я джэгукӀэрщ. Ди лэжьэгъум и сурэтхэр утыку къыщрихьэм къигъэсэбэпа Ӏэмалыр умыгъэщӀэгъуэн плъэкӀыркъым.

Музейм и гупэ пэшым пасэрей унэхэм я блынхэм зэманым трищӀа «тхыпхъэхэр» щыдолъагъу. Зэманым иуфэкъуа унэжьхэм я хъыбарыр а сурэтхэм къыбжаӀэ хуэдэщ. Нэхъ пэш жыжьэм щыфӀэдзащ гъащӀэм и щэху куэд - хабзэ, щэнхабзэ, псэукӀэ зэмылӀэужьыгъуэ - зыгъэпщкӀу пасэрей унэхэм я бжэхэмрэ щхьэгъубжэхэмрэ. Уеблэмэ ахэр япэм щыӀа щхьэгъубжэнэхэм зэрырибзэжам уи гупсысэр къегъэукъубей. ЩӀагъыбзэ зырыз зиӀэж сурэтхэм апхуэдизкӀэ узэӀэпашэри, бжэр къыӀупхыу абы щыгъэпщкӀуар къэпщӀэну, щыщ ухъуну уагъэхъуапсэ. Зэманым и сурэт пхуэмыщӀыну къэзылъытэ щыӀэмэ, Элинэ ейхэм ирыреплъ!

Лондон, Ригэ, Таллин, Каир, Тбилиси, Баку, Налшык къалэхэм, Абхъазым, нэгъуэщӀ щӀыпӀэ куэдми Къарейм щытриха сурэтхэм лъэпкъ, дин, хабзэ, бзэ куэд щызэхуэхьэсащ. Ди зэманым унэхэм хагъэувэ бжэщхьэгъубжэхэр абы щыпсэухэм я беягъым и щыхьэтмэ, пасэ лъэхъэнэм псэуахэм яӀа хэдэхэплъэмрэ ӀэпэӀэсагъымрэ наӀуэ тщещӀ гъэлъэгъуэныгъэм.

- Къэбэрдей уэрамым тет унэжьхэм яхэлъ бжэ-щхьэгъубжэхэращ япэу гу зылъыстауэ щытар, - къыджеӀэ Элинэ. - ЗэпыщӀэныгъэ зимыӀэ дунейм зыри теткъым. ЦӀыхум цӀыху къелъыхъуэ, мафӀэм жьы щӀэмыпщэмэ, блэнукъым, щӀым псы имыӀэмэ - псэншэщ. Апхуэдэу, унэ къэс бжэ-щхьэгъубэ хэлъыныр Ӏэмалыншэщ, арыншамэ, ар унэ ирикъурэ?

СурэтыщӀым и гупсысэр лэчкӀэ къигъэлъагъуэмэ, сурэттехым ейр и сурэтхэм къаӀуатэ, ухуейрамэ, ар зэманым и хъумакӀуэщ, ӀуэтэжакӀуэщ.

Кандинский Василий и лэжьыгъэхэм дыкъэзыухъуреихь дунейм и дахагъэм, зэхэлъыкӀэм набдзэгубдзаплъэу сыпкърыплъыхьу срагъэсащ. Кхъахэ хъуа унэхэм зэман нэпкъыжьэу ятелъым си лэжьыгъэм сытрагъэгушхуэ. Дунейр къыщызэхэскӀухьым гу лъыстащ цӀыхухэмрэ ахэр щыпсэу щӀыпӀэхэмрэ яӀэ зэпыщӀэныгъэр. Лъэпкъ щхьэхуэм и щыӀэкӀэпсэукӀэр и ухуэныгъэхэми къытощ. Апхуэдэу, къуэкӀыпӀэ лъэныкъуэм щыпсэухэм я бжащхьэхэр зэфэзэщу адакъэкӀэу къэгъэшащ, Европэм дызэса бжэ плӀимэхэрщ щыхалъхьэр. Ипщэ лъэныкъуэм щыпсэухэм нэм къыщӀэуэ плъыфэхэмкӀэ я бжэхэр лащ. Бжэ къэс гъащӀэ, гурыгъу-гурыщӀэ къуэгъэпщкӀуащ.

Сэ сыхуейт цӀыхухэр архитектурэм хуэсакъыну къыхуезджэну, блэкӀамрэ нобэмрэ зэпызыщӀэ, зыщӀэж я бжэхэр яхъумэну.

Къарей Элинэ УФ-м и Журналистхэм я зэгухьэныгъэм хэтщ, «Иные» (Москва, Владикавказ), «Женщины Кавказа» (Таллин) нэгъуэщӀ проект инхэми и лэжьыгъэ щигъэлъэгъуащ, ар «Свой стиль» сурэттех клубым хэтщи, илъэс къэс абы къызэрагъэпэщ гъэлъэгъуэныгъэхэм и ӀэдакъэщӀэкӀхэр утыку къыщрехьэ.

Музейм цӀыхур щыкуэдт. УщымыгуфӀыкӀынкӀэ Ӏэмал иӀэтэкъым ди лэжьэгъум хужаӀэ псалъэ дахэхэм. ШколакӀуэхэм щыщӀэдзауэ зи ныбжьыр хэкӀуэтахэм деж щиухыжу псоми япэгъунэгъу гуэр къыщагъуэтырт абы. Зи къэжэпхъыгъуэ пщащэ цӀыкӀухэм Элинэ «декупаж» ӀэмалкӀэ, бжэ-щхьэгъубжэхэр тету, ищӀа тхьэгъу телъыджэхэмрэ хъыдан сумкэхэмрэ зыщамыгъэнщӀу зэпаплъыхьырт. Псом хуэмыдэу къызэхуэсахэм гъэщӀэгъуэн ящыхъуащ музейм и жьантӀэм дэт пасэрей пхъэбжэ зэӀухыр. Ар Къэбэрдей уэрамым тет унэхэм я зым хэлъати, Элинэ унэр зейхэм ягурыӀуэри, и экспозицэм хигъэувэн папщӀэ къищэхужащ. Апхуэдэу Къарейм и гъэлъэгъуэныгъэм дыщегъэгъуазэ бжэхэм ятеухуауэ ятха усэ нэхъыфӀхэми.

Музейм и къудамэм и унафэщӀ Леонтьевэ Нинэ зэӀущӀэр къыщызэӀуихым жиӀащ мыр Элинэ и ӀэдакъэщӀэкӀхэр щызэхуэхьэса япэ гъэлъэгъуэныгъэу зэрыарар икӀи а ӀуэхумкӀэ ехъуэхъуащ къызэхуэсахэм.

- Нобэрей махуэр дэркӀэ гуфӀэгъуэкӀэ гъэнщӀащ, ди гупым щыщ пщащэм екӀуу и лэжьыгъэхэр утыку кърихьащи. Элинэ и лэжьыгъэхэм щӀагъыбзэ гуэр зэрыщӀилъхьэр сощӀэри, дапщэщи а гупсысэр къызэрыслъагъуным сыхущӀокъу. Мы дуней зэхэзэрыхьам, тегушхуэу апхуэдэ Ӏуэху къызэрырихьэжьам папщӀэ Элинэ фӀыщӀэ хуэфащэу къызолъытэ, - жиӀащ «Свой стиль» фотоклубым и унафэщӀ Лукьяненкэ Иван.

КъБР-м и цӀыхубэ сурэтыщӀ Црым Руслъан и псалъэхэм кӀыхь зригъэщӀакъым. «Лъагъуэ, лъагъун, лъагъуныгъэ! Ди зэман гугъум уи лъагъуэ плъагъужу абы урикӀуэныр, Элинэ хуэдэу, уи Ӏуэхум лъагъуныгъэ хэлъу упэрытыныр насыпышхуэщ. Тхьэм уригъэфӀакӀуэ!»

Къарейм и зэфӀэкӀым, и лэжьыгъэхэр нэгъуэщӀхэм къахэзыгъэщым теухуауэ абы къыщыпсэлъащ ди щӀыналъэм щыцӀэрыӀуэ сурэттех Ӏэзэхэу Байсиев Ахъмэт, Макаев Тенджыз сымэ, нэгъуэщӀхэри.

ЗэӀущӀэм и кӀэухым Элинэ къызэхуэсахэм фӀыщӀэ яхуищӀри, дэтхэнэми езым и гуапэу къыӀуих бжэ гъащӀэм щиӀэну ехъуэхъуащ.

Гъатхэпэм и 14 пщӀондэ екӀуэкӀыну гъэлъэгъуэныгъэм феплъыну фыкъыхудоджэ.

ЩОМАХУЭ Залинэ.
Сурэтхэр
Елъкъан Артур *трихащ.*

Дуней псор и дахагъэм ехьэху

... АДЫГЭ пщащэр щӀыкӀафӀэщ, и щхьэм и уасэ зыщӀэж цӀыхущ. ДахагъэкӀэ абыхэм япеуэфын зэрыщымыӀэр куэд щӀауэ псоми ящӀэ: цӀыху лъагъугъуафӀэхэщ, Ӏэпкълъэпкъ зэкӀужхэщ, уардэу, Ӏэдэбу зокӀуэ. Адыгэ цӀыхубзхэм я зэхэщӀыкӀымрэ я зэфӀэкӀымрэ лъагэщ...

ДУБРОВИН Николай,
XIX лӀэщӀыгъуэм псэуа дзэ тхыдэтх.

АДЫГЭ бзылъхугъэхэр губзыгъэхэщ, гу къабзэхэщ, куэдым гу лъатэ. Абыхэм цӀыхухъум пщӀэшхуэ хуащӀ икӀи ирипагэн яфӀэфӀщ я щхьэгъусэхэр лӀыгъэ щӀапӀэ щихуэкӀэ къызыкъуах лӀыхъужьыгъэм. Адыгэ бзылъхугъэхэр щэныфӀэхэщ, лэжьыгъэр, къабзагъэр фӀыуэ ялъагъу...

БЛАРАМБЕРГ Иван,
1827 гъэм къыщыщӀэдзауэ урыс пащтыхьыдзэм къулыкъу щызыщӀа генерал-лейтенант.

ЦӀыхубзыр дунейм и дыгъэщ,
ЦӀыхубзыр дунейм и мазэщ.
Фызмэ - гъащӀэ гукъинэщ,
Анэмэ - дунейм и жылэщ.
ЛӀым зыдгъэлъагэ пэтми,
Я лъэгуажьэм ди жьакӀэр нэскъым.

АГЪНОКЪУЭ Лашэ,
адыгэ джэгуакӀуэшхуэ.

ХЭГЪЭГУУ дэ дыздэщыӀахэм, къеттхэкӀа лъэпкъхэм зыри яхэткъым адыгэхэм хуэдэу зи щӀыфэ хужьрэ зи бзылъхугъэхэр дахэрэ. Зы лъэпкъи иӀэкъым апхуэдэ уардагъэ, Ӏэпкълъэпкъ зэкӀуж. Адыгэ бзылъхугъэхэр цӀэрыӀуэщ я хьэлщэн дахэмкӀэ, щабагъ гуапэмкӀэ.

Абдул-Хьэсэн Али аль-Масуди,
хьэрып географ-къэхутакӀуэ.

... АДЫГЭ бзылъхугъэр дуней псом къыщацӀыху икӀи и дахагъэм ехьэху. Абыхэм я набдзэ шылэ фӀыцӀэ псыгъуэ къурашэм, хъуаскӀэр къызыщӀих нэ фӀыцӀэхэм, натӀэ хужь джафэм, нэкӀу хъурей Ӏупэ плӀащӀэм удимыхьэхынкӀэ Ӏэмал иӀэкъым. Дуней хъурейм Ӏэпкълъэпкъ зэкӀужу тет цӀыхухэр мыбдеж Тхьэм щызэхуишэсам хуэдэщ... Дэ, Европэм, ди насыпти, мы лъэпкъ дахащэм дыпэмыжыжьэу Тхьэм дыкъигъэщӀащ.

ГЕРДЕР Иоган,
нэмыцэ философ-этнограф.

Зыгъэпсэхугъуэ махуэм

Малъхъэдис

Зыгъэхьэзырар ЩХЬЭЩЭМЫЩІ Изэщ.

ЯхуэмыІуэтэщІ лъагъуныгъэ

Бзылъхугъэ дахэр - ар я нэхъ цІыхухъу динышэри зи Іэмырым изышэф мажусий тхьэ гуащэщ.

* * *

«Си анэр фІыуэ солъагъу» жыпІэныр - гъэмахуэр гъатхэм къыкІэлъокІуэ е екІэпцІэм мыІэрысэ къыпыкІэркъым, жыпІэурэ удэуэным ещхьщ... Анэхэр фІыуэ ялъагъу къудейкъым. ФІыуэ ялъагъур гум и закъуэщ щыпсэур. Модрейхэр - зэрыщыту дэ тщыщщ. Е дэ дызэрыщыту абыхэм дащыщщ. Абыхэм я гуфІэр ди гуфІэщ. Абыхэм я узыр ди узщ. Анэхэр щылІэкІэ, дэ ди зыгуэрхэр здахьри, абыхэм я зыгуэрхэр дэ ди псэм къыдэпсэууэ къыхонэ.

* * *

Анэр, лъэпкъыр, хэкур фІыуэ зэрыплъагъур къытхуэпІуэтэну ухуемыжьэ. Ар яхуэмыІуэтэщІ лъагъуныгъэщ.

* * *

ФІыуэ сыкъэплъагъур пэжмэ, уи гум сыщыгъэпсэу. Мы дунейм нэгъуэщІ егъэзыпІэ щиІэкъым лъагъуныгъэм.

* * *

Уэ уапхуэдэкъым. Узэрымыапхуэдэр сощІэ. Ауэ ар зэрысщІэр си гум къезгъащІэркъым... Абы уэ уритхьэІухудщ. Урихурхъыджэбзщ. Дуней цІыхуу узэрыщытыр къищІэмэ, ункІыфІынкІэ хъунущ.

* * *

Анэр зищІысыр нэгъэсауэ къэпщІэну ухуеймэ, зи анэ лІам еупщІ. Я нэхъ гу пхъашэми къибгъуэтэнущ абы теухуа симфоние.

* * *

Уэ укъагъэщІын щыхуеяр сэ си гум ущыпсэуа нэужькІэт. Си гупсысэ ІэфІхэм узэрыщысхъумэм хуэдэу. Укъабзэу. Угуапэу. Ущабэу...

* * *

Уэ сэ укъысхуигъэщІащ. Сэ уэ сыкъыпхуигъэщІащ. Ар псоми фІэщ ящысщІыну дэтхэнэ утыкуми сихьэну сыхьэзырт. Ауэ укъысхуэгъуэтыркъым. Сыкъыпхуэгъуэтыркъым. Нобэми. Ныжэбэми.

* * *

СощІэ, Уэ утетщ мы дунейм. Си гупсысэхэм уазэрыхэтым ещхьыркъэпсу. Удахэу. Укъабзэу. Угуапэу. Уи цІэр сымыщІэми, Уэ нэхъ нэІуасэ симыІэу. Махуэм я нэхъ щІыІэми си гур уи хуабэм къигъэплъу. Псалъэхэр сІыпхыурэ усэ къысхухэпщІыкІыу... уэ утетщ апхуэдэу си дунейм. Сыпхуэмызами. Узмылъэгъуами. Укъамылъхуами.

ІУТІЫЖ Борис.

Бзылъхугъэ хьэщІэ

ПАСЭРЕЙ ди цІыхубзхэр куэдрэ унэм икІыу щытакъым. «ЦІыхубзым и Іуэху жьэгу пащхьэмрэ бжэщхьэІумрэщ», - жаІэу щытащ. ЛІым кърихьэлІэр фызым зэригъэзахуэу, зэригъэпэщу унэм щІэсу щытащ. Унагъуэм зыгуэр къехьэлІэным цІыхубзым и Іуэху хэлътэкъым.

ЦІыхубзыр зэзэмызэххэт щежьэр, Іыхьлы гъунэгъухэр илъагъуну.

ЦІыхубзыр зэрежьэр выгут. Выгум Іэмал имыІэу гущхьэ телът. Гущхьэр и кІыхьагъкІэ щІэуфат упщІэкІэ, щагъэ хужь бгъуэшхуэкІэ тепхауэ. Гущхьэр щІытелъыр уэшхымрэ дыгъэмрэ щихъумэн, мыдрейуэ, гъуэгум зыщрихьэлІэну цІыхухэр къыІурымыплъыхьын щхьэкІэт. Пасэрей ди цІыхубзхэр, иджы хуэдэу, цІыхухъухэм я нэІуасэу, ахэр куэдрэ зэІущІэу щытакъым. ЦІыхубзым нэмыс лей хуащІырт.

ЦІыхубз зэрыс гум шу закъуэ къахуэкІуэу ярихьэлІамэ, бзылъхугъэм нэмыс хуищІу шум дигъазэрти, зыкъомрэ дэкІуатэрт. ЦІыхубз хьэщІэр здэкІуэм зэрынэсу, бысым цІыхухъум ІумпІэр иубыдырти, пщІантІэм дишэрт. Ауэ хьэщІэр цІыхухъум иригъэблагъэртэкъым. Ар унэм щІэзышэр цІыхубзхэрат. Сыт хуэдиз и лъапІагъыу щымытми, цІыхубзыр хьэщІэщым ирашэртэкъым.

ЦІыхубзыр нэхъ зэрагъэхьэщІэ хабзэр джэдкъазт, кхъуейжьапхъэ, жэмыкуэ хуэдэхэр арат.

Адыгэ хабзэкІэ, зы унагъуэм цІыхухъурэ цІыхубзрэ зэрихьэлІауэ зэхьэщІэгъу хъуамэ, зэнэІуасэу щымытмэ, зэдэуэршэрыну, зэдэшхэну хабзэтэкъым. Ар къызыхэкІыр цІыхухъумрэ цІыхубзымрэ зэхуаІэ нэмысыр арат. Ауэ хьэщІэхэр щІалэ зи къэшэгъуэрэ хъыджэбз зи ишэгъуэу щытмэ, а тІур зэрагъэцІыхурт, хэгъэрей зэхуащІырт, зэдагъэуэршэрырт.

Хамэ цІыхухъу здэтІыс Іэнэм цІыхубз ядэтІысыртэкъым, ядэшхэртэкъым. Ядэшхэн дэнэ къэна, Іэнэм хьэщІэ щысмэ, цІыхубзхэр щІэкІырт е мытІысу ящхьэщытт, шхэн яухыху.

КЪАРДЭНГЪУЩІ Зырамыку.

Нысэ къызэрыхахыр

ЛІЫМ и къуэ нэхъыщІэм къригъэшэну мурад ищІащ. Зэманыр бжьыхьэт. И щхьэгъусэми емыупщІу езым Іуэхур зэфІигъэкІмэ, нэхъ къищтащ абы. Хъарбыз бэгъуа къехъулІати, выгум тажджэ иригъэувэщ, хъарбызыр из ищІри, я гъунэгъу къуажэм кІуащ:

- Хъарбыз пхъэнкІийкІэ сохъуэж, жылэ махуэ хъун, хъарбыз пхъэнкІийкІэ сохъуэж, - жиІэурэ кІийуэ.

ЛІыжь «делэм» къуажэм хъыджэбзу дэсым пхъэнкІийр уэсу къыхурагъэсащ.

Хэт матэкІэ къехь, хэт пэгункІэ, хэти хьэнцэм тезу къыхуегъэс. Ауэрэ зы хъыджэбз и ІэмыщІэм пхъэнкІий тІэкІунитІэ фІэкІа имылъу къыхуэкІуащ лІыжьым:

- КхъыІэ, мыбы пэкІуэ зы хъарбыз цІыкІу къызэт. ПхъэнкІийкІэ хъарбыз яхъуэжыну си мыгугъэу жьыуэ псори зэщІэспхъанкІэри пхъэнкІийри издзыжат, мы тІэкІур гуэщ плІанэпэм къыкъуэспхъэнкІыкІыжауэ аращ, - жиІэри.

ЛІыр зыхуейр арати, и выгур хъыджэбзым я пщІантІэм дигъэхьэри, абы щиунэщІащ. Куэд димыгъэкІыуи хъыджэбзым и адэанэм я деж лъыхъуахэр игъэкІуащ, «дывгъэблагъэтэмэ» жиІэри.

МАФІЭДЗ Сэрэбий.

Мылри егъэткІури, мафІэри егъэупщІыІу

✦**Анэр арэзы зыщІыфым Тхьэм и нэфІ къыщохуэ.**

✦**Анэр зыгъэгуфІэм гуфІэ лей хуэфащэщ.**

✦**Анэр пхуэпщафІэмэ, уи ныбэр изми, уемыдзакъэу къыумыгъанэ.**

✦**Быным хэлъ мыхъумыщІагъэр анэм и нэм зэрилъагъур гъэмэщІауэщ.**

✦**Удахэкъым зыжепІа цІыхубзым зыщыхъумэ.**

✦**Анэм и лъагъуныгъэм мылри егъэткІури, мафІэри егъэупщІыІу.**

✦**Унагъуэм илъ насыпыр щхьэгъусэхэм зэдахъумэмэ, кІыхь мэхъу.**

✦**Унэгуащэ хахуэм мащІэри куэд ещІыф, хуэмыхум куэдри мащІэ ІэщІохъуэ.**

✦**УпІащІэу унафэ къыумыщтэ, упІащІэу псэуэгъу къыхыумых, къэпщта унафэр гъэзащІэ, хэпха псэуэгъур Іыгъыф.**

✦**Хьэрычэт зыхэлъ фызым и унагъуэр берычэт щыщІэркъым.**

✦**ЦІыхубз дахэм къуаншагъэ куэд хуогъу.**

✦**ЦІыхубзыфІ псэуэгъу къыпхуэхъумэ, уи гъащІэр дахэу епхьэкІынщ, мыхъумыщІэ пэшэгъу пщІымэ, бэлыхь ухэмыкІыу дунейр пхьынщ.**

✦**Щхьэгъусэ нэгъэсам цІыхухъу лІыгъэншэри гушхуэ ещІыф.**

ГУБЭЩІЫКІ Владимир.

Псалъэзэблэдз

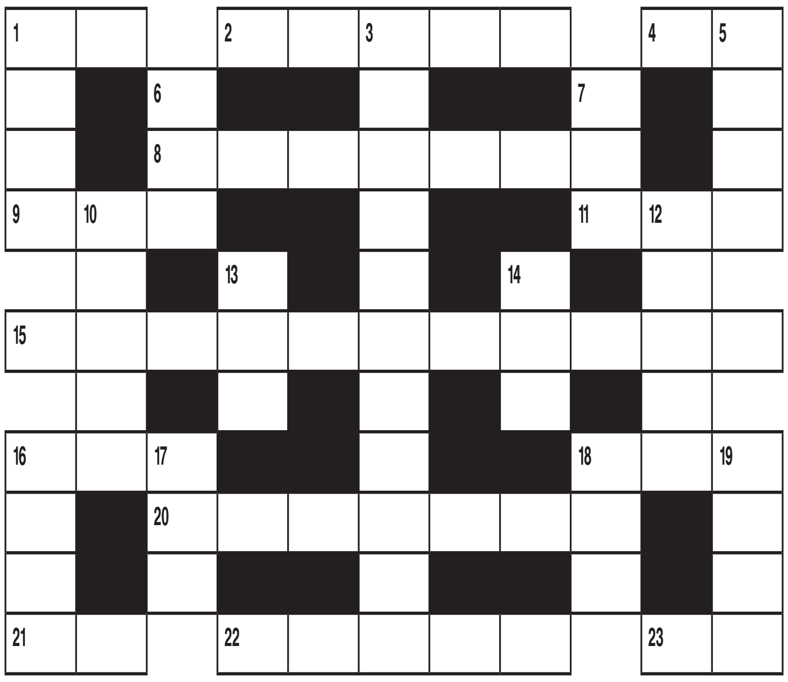

ЕкІуэкІыу: **1**. ХакІуитІ абы щІэзэгъэнукъым. **2**. Хэтхэ я унэ ... тес? **4**. ПшахъуэщІ. **8**. Адыгэ къуажэшхуэ. **9**. Ди унэр ... куэду зэтетщ. **11**. «ЩІыІу» псалъэр нэгъуэщІу зэрыжаІэ. **15**. Пхъэщхьэмыщхьэ гуащІэ плъыжь цІыкІу. **16**. Гъавэ, хьэжыгъэ хуэдэхэр зракІутэ. **18**. КІуащ БетІал и поэмэ. **20**. КъБР-м и Совет Нэхъыщхьэм и УнафэщІу, Урысей Федерацэм и Къэзыбж палатэм и япэ тхьэмадэу щыта. **21**. ДжэдыкІэм ... къыхех. **22**. Совет Союзым и ЛІыхъужь Иуан ... **23**. Хьэцэпэцэ.

Къехыу: **1**. Ди щІыпІэм щыІэ псыежэх. **3**. ДыщэхэкІ лъапІэхэм зэреджэ, къызэщІэзыкъуэ псалъэ. **5**. Лъахъстэн вакъэ пІащІэ. **6**. Дунейпсо олимп зэхьэзэхуэхэм дыщэ медаль къыщызыхьа, ди республикэм щыщ адыгэ пелуан. **7**. ... и губжьыр кхъуэм щехьэ. **10**. Адыгэм лъэныкъуэ куэдкІэ тпэгъунэгъу, Къэрэшей-Шэрджэсым щыщ лъэпкъ. **12**. МэкъумэшыщІэ, Социалист Лэжьыгъэм и ЛІыхъужь ... Хьэлий. **13**. ХадэхэкІ. **14**. Гуэгушыхъум, къазыхъум я бгъэм тет пшэрыпІэ. **16**. Джэдкъазхэм ятет цы щабэ. **17**. Языныкъуэ пхъэщхьэмыщхьэхэм я кум илъщ. 18. ... мыкъу уврэ, ... къуа зигъэщхърэ? **19**. Тхьэв зэраху пхъэ яе.

Зэхэзылъхьар
МЫЗ Ахьмэдщ.

Мазаем и 26-м ди газетым тета псалъэзэблэдзым и жэуапхэр:

ЕкІуэкІыу: **1**. Сагъындакъ. **5**. Шыпхъу. **6**. Хъуп. **8**. Щэ. **9**. Къанокъуэ. **10**. Накъырэ. **11**. КІэ. **12**. Тхъу. **14**. ГущыкІ. **16**. Тхьэщыгъуей.

Къехыу: **1**. Сытхъу. **2**. Гъэш. **3**. Дэхъу. **4**. Къарэ. **7**. Пкъынэ. **8**. Щэбэт. **11**. КІэщт. **13**. Хъурей. **14**. Гугъэ. **15**. КІэгъу.

Дызэрыгушхуэ Ласицкене

Дэтхэнэ спортсменми и хъуэпсапІэ нэхъыщхьэ олимп чемпионыгъэр нэгъабэ къехъулІащ дуней псом тхуэнейрэ и чемпион (тІур щхьэ зытелъ стадионхэм къыщихьащ), Европэм щэнейрэ щытекІуа, Континентхэм я кубокыр тІэунейрэ зыІэрыхьа, Ныбжьыщ1эхэм я Гъэмахуэ Олимп джэгухэм и дыщэ медалыр къэзыхьа, «Налкъутналмэс лигэм» щэнейрэ щынэхъыфІа, нэгъуэщІ лъагапІэ куэдри къызэхъулІа спортымкІэ щІыхь зиІэ и мастер Ласицкене (Кучинэ) Марие.

НЭГЪАБЭ Токио щекІуэкІа Олимп джэгухэр иухыным зы махуэ фІэкІа имыІэжу къэхъуащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и мызакъуэу, зэрыкъэралу зыпэплъа дэрэжэгъуэр. Лъагэу дэлъеиныкІэ цІыхубзхэм я зэпеуэм хэтыну утыку къихьащ ди щІыналъэм къыщалъхуауэ а спорт лІэужьыгъуэм Прохладнэм (КъалэкІыхьым) зыщезыгъэса Ласицкене Марие.

Ди лъахэгъур абы фІы дыдэу зэрыхуэхьэзырыр зэхьэзэхуэм щІадзэри занщІэу наІуэ хъуащ. ЛъагапІэхэр Марие къищтэрт япэ бгъэдыхьэгъуэкІэ. Адрейхэр тІэу-щэ еІалІэрт. ЛъагапІэр метри 2-рэ сантиметри 2-м щытрагъэувам наІуэ дыдэт дыщэр Ласицкене зэрыІэщІэмыкІынур. Зэрихабзэу, ар абы къищташ япэ бгъэдыхьэгъуэм. Австралием щыщ Макдермотт Николэрэ Украинэм икІа Могучих Ярославэрэ етІуанэ-ещанэ Іэмалхэр къагъэсэбэпащ. АдэкІэ метри 2-рэ сантиметри 4-р къапэплъэрт.

Марие зричри, зиІэтащ. И Іэпкълъэпкъыр лъагапІэм щхьэпрыкІауэ къыщехуэхыжым, лъэдакъэр мащІэу жьэхэуэри, зэпрылъыпІэр къриудыхащ. И хьэрхуэрэгъухэм ари яхузэфІэкІакъым. ЕтІуанэ бгъэдыхьэгъуэм Ласицкене и дыщэ медалыр щІигъэбыдэжащ. КъыпфІэщІынут ар нэхъ лъагэжми елъэфыну. АрщхьэкІэ Макдермотти Могучихи зэхьэзэхуэм хэкІати, и закъуэт къэнэжар. Рекорд гъэувыныр адрей зэпеуэ инхэм къахуигъэнащ.

Олимп чемпион зэрыхъуам теухуа хъыбарым Ласицкене Марие гуфІэгъуэ нэпскІэ ІущІащ. Ар абы гугъуу икІи кІыхьу хуэкІуат. Олимп джэгухэм зэрыхэтынур къыщищІа 2021 гъэм и пэщІэдзэм фэбжь игъуэтри, хуабжьу дигъэгузэват. АрщхьэкІэ и тренер гъуэзэджэ Габрилян Геннадий и фІыгъэкІэ зэхьэзэхуэм и къару псомкІи хузэщІэгъэрыуІуауэ ирихьэлІащ. Олимп чемпионыгъэр абы къриkІуащ, псори дрипагэрэ дригушхуэу.

Урысей Федерацэм спортымкІэ щІыхь зиІэ и мастер, «Хэкум и пащхьэм щиІэ фІыщІэхэм папщІэ» медалым и етІуанэ нагъыщэр, «Дзэм къыщигъэлъэгъуа хахуагъэм папщІэ» медалыр, УФ-м и Президентым и фІыщІэр зыхуагъэфэща, Къэбэрдей-Балъкъэрым физическэ щэнхабзэмрэ спортымкІэ щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ Ласицкене Марие къыщалъхуа, япэ ехъулІэныгъэхэр щызэригъэгъуэта республикэр зэи зыщигъэгъупщэркъым. Зэхьэзэхуэ зэхуаку лъэхъэнэхэм ар ди щІыналъэм къопІэщІэж, и Іыхьлыхэр, ныбжьэгъухэр, гъунэгъухэр, къыдэщІхэр зэригъэлъагъуну, и дэрэжэгъуэхэмкІэ абыхэм ядэгуэшэну. Инстаграмым щиІэ напэкІуэцІым Токио щызыІэригъэхьа ехъулІэныгъэ иным иужькІэ ди лъахэгъым къриtхащ: «ФІыщІэ мыухыж яхузощІ си тренер Габрилян Геннадий, си щхьэгъусэ Владас, Прохладнэ дэт спорт школым, Къэбэрдей-Балъкъэрым, ЦСКА-м, Мэзкуу областым, адрей куэдми сыт щыгъуи зыкъызэрысщІагъэкъуам папщІэ. Ахэр щымыІамэ, зыри къызэхъулІэнутэкъым».

ХЬЭТАУ Ислъам.

Иджырей матэ зи ІэрыкІ

МАХЪСИДЭ (Гуанэ) Аидэ ХьэпцІей къуажэм къыщыхъуащ. Къэбэрдей-Балъкъэр мэкъумэш академием экономисту щеджащ. Ар щолажьэ республикэм и щІэныгъэ къэхутакІуэ институтым и щІэныгъэ архивым. Аидэ зытедгъэпсэлъыхьар матэ щІыным зэрыдихьэхырщ. Тхылъымпіэ ІувкІэ быдэу зэхэІуэнтІа чы ІэрыщІым куэд къыхещІыкІ: я инагъкІэ куэду зэщхьэщыкІ матэхэр, унэр зэрагъэдахэ хьэпшып цІыкІухэр, къэлътмакъхэр, хьэкъущыкъухэр, уеблэмэ бзухэм я шхапІэ-унэ цІыкІухэр.

Аидэ жеІэ бзылъхугъэм и псэм фІэфІ Іуэху гуэр ищІэу зригъэсэныр сэбэпу. Езым гукъыдэж кърет матэхэм елэжьыным, къигупсыс хьэпшыпхэм епэщэщыным. Матэ зэрыхъэным теухуауэ жеІэ:

- Матэр чым къыхащІыкІ хабзэщ. Ауэ сэ си матэхэр тхылъымпІэ шыхьам къыохкІ. Къалэ унэм чы щызепхъэфынутэкъыми, сэ а Іэмалым сыхуэкІуащ. ТхылъымпІэр быдэу зэхаІуантІэри чы цІыкІуу яху. Абы къыхэсщІыкІ матэхэр куэдрэ зокІуэ, быдагъкІи дагъуэ яІэкъым. ПсыкІэ зэхэщІа лэчкІэ согъэлыдыж. И гъэкъэбзэнри гугъукъым: щэкІ щабэкІэ зэпыплъэщІыхьын хуейуэ аращ. ЩэкІыр псыф пщІыми ягъэ кІыркъым.

Матэ хуным зрипщытын ипэ Аидэ нэхъыжьхэм ечэнджэщащ, щІэныгъэ лэжьыгъэхэм еджащ. Интернетым абы хуэзыгъэсэу илъ видеохэр куэду сэбэп къыхуэхъуащ. И нэхъыжьхэм зыгуэркІэ япещІэж и ІэпэІэсагъым:

- Арджэн щІынымрэ бжыхь хунымрэ я лІэужьыгъуэщ матэ щІыныр. СыщІэупщІэурэ, си ІэщІагъэм епха фІэщыгъэ зыбжани къэсщІащ. Псалъэм папщІэ, чыр зэтшэкІым бжэгъулъэкІэ йоджэ. ЗэрыхъэкІэр лІэужьыгъуэу зэщхьэщокІхэр: бзээр щІыкІэ - арджэным нэхъ къыщагъэсэбэп зэхэухуэнэкІэщ, бжьэпэтехуэ - зэрызэхуащІыж сатырщ, лъапэрисэ - хъару зэрызэхуащІыж сатырщ, теухуэныкІэ - и бгъумкІэ ухуэнауэ крикІуэ сатырщ.

И адэшхуэ-анэшхуэхэр зыхуэІэзэу щытахэри игу къегъэкІыж. ЗэрыжиІэмкІэ, дэзыхьэх ІэпэІэсагъэми блэкІам ижь къыщІихуащ, япэ итахэм япещІэж.

- Нэхъапэхэм адыгэ унагъуэхэм щащІырт, къыщагъэсэбэпырт чы матэхэр. Си адэшхуэ Динислъам колхозым и лэжьакІуэу щытащ матэ хунымкІэ. Бжьыхьэм деж колхоз губгъуэм кърах нартыхур зралъхьэ чы матэшхуэхэр зыщІхэм яхэтт.

Си анэшхуэ Къарэлхъан дыщэидэм хуэІэзэт, щІакІуэ ищІырт, фащэ идырт. Си нанэ Таужан езым и ІэкІэ ищІауэ щыта шылэхъарыр сэ зызохьэ. Ди нэхъыжьхэр куэдым хуэІэкІуэлъакІуэу щытащ. СфІэфІщ пасэм дыпызыщІэ гуэр злэжьыну - матэ хуным аращ сыщІыдихьэхыр,- жеІэ Аидэ.

ГУГЪУЭТ Заремэ.

БИЦУ Анатолэ

Анэ

Зэгуэр уи анэм и джэ макъ зэхэпхмэ,
Ухэтми дэпым -
Уэ зэщІэувыІыкІ.
Зэгуэр уи анэм и джэ макъ зэхэпхмэ,
Ажалу щытми къожьэр -
КъызэплъэкІ.

Зэгуэр уи анэм и джэ макъ зэхэпхмэ,
Сэр ныкъуэкъуихмэ сампІэм -
Ар илъхьэж.
Зэгуэр уи анэм и джэ макъ зэхэпхмэ,
Шэ бутІыпщам -
ЛъэщІыхьи къегъэзэгъэзэж...

МафІэс, къурш лъалъэ,
Дунейр зыхьыж псыдзэ... -
ЩымыІэ, сянэ, сэ сызыубыдын,
Щызэхэсхам къыбжьэдэкІауэ си цІэ.
Ар схулъэкІынщ сэ,
Сэ - уэ сурибынщ!

Ауэ сыныщожалІэм щтэІэщтаблэу,
Дапщэщи хуэдэу,
КъызжеІэ къудей:
«Сигу укъэкІауэ арат тІэкІу, си щІалэ...» -
ГуфІэгъуэм си псэр хэткІухьынщ абдей.

Семыжьэ Іей. Ди Тхьэшхуэм имыухкІэ
Къэхъуну яужь дыдэу сыщебджэж!
ИтІани быдэу зызогъэІущыж:
Зэгуэр уи анэм и джэ макъ зэхэпхмэ -
И пащхьэм, псынщІэу нэси,
Сыну щыж!

АЦКЪАН Руслан

* * *

Хэт щыІэр къыдэупщІу дызыхуеймкІэ,
дыкъэзылъхуа ди анэ закъуэм фІэкІ.
Абы тфІэфІ псори зэкІэ хузэфІэкІкъым,
а гуныкъуэгъуэр псэкІэ кърехьэкІ.
ЙопщІыхьыр жэщкІэ дянэр къытпэщылъым,
блэкІам щыщ Іэджэ игукІэ егъэвыж.
Дэ, и шхын ІэфІым дыхэІэбэу щытмэ,
хуэтщІауэ Іуэхутхьэбзэшхуэ къытщохуж.

Дэ дыщиувэр, диувэхэнум,
лІыпІэ ди анэ закъуэр тІэщІэкІа нэужьщ.
ПаупщІа бынжэр ильэс Іэджэ ипэ,
КъриІуэнтІыкІыу, мис абдеж мэуэ.

Жьэгу мафІэм хуэдэщ анэ лъагъуныгъэр.
ЩІыІэм ущисым дежщ ар къыщыплъыхъуэр.

МЫКЪУЭЖЬ Анатолэ

* * *

Егъэлеяуэ мы щІылъэм
ФІыуэ цІыхуитІ щыслъэгъуащ,
А тІуми
Сахуэмыныкъуэу,
А тІуми
Сахуэмысакъыу
Сыщыпсэуа къэмыхъуа.

Сэ гуауэм сигу щыхигъэщІым
СыздэкІуэр
Ахэм я дежщ.
Си щхьэр иралъхьэм
Я куэщІым,
Я Іэр къыздалъэм -
Сохъуж...

Зыр -
Си анэ дыщэ гумащІэрщ,
ФІыуэ слъагъу пщащэрщ
Адрейр,
ТІуми яхуэсщІэр
СфІэмащІэщ:
Зым къызитащ сэ си гъащІэр,
Хуитщ къыпищэну
Адрейм...

Редактор нэхъыщхьэ ЖЫЛАСЭ Заурбэч

ДИ ХЭЩІАПІЭР
360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ, Налшык къалэ, Лениным и цІэр зезыхьэ уэрам, 5, ебгъуанэ - епщІанэ къатхэр.

«Издательство «Южный регион» ООО-м щытрадзащ. 357600, Ставрополь край, ЕсэнтІыгу къалэ, Никольскэ уэрам, 5-А

Номерыр «Адыгэ псалъэм» и компьютер ІэнатІэм щагъэхьэзыращ. Газетым Іэ щытрадзар сыхьэт 18.00-рщ.

Индексыр П 5894
Тираж 2.106
Заказ №429